

B. PETRICEICU-HASDEU.

D I N

ISTORIA LIMBEI ROMÂNE

I. «Ghioc» și «sglăvoc». Ună dubletă greco-latină în limba română.

II. «Doina». Originea poeziei poporane la Români.

III. «Doina» restornă pe Roesler.

IV. «Zglobiū» cu un răspuns lui Miklosich.

V. «Voinicame» și «mișelame». Istoria unui sufix românesc despărut din limba română.

VI. «Domname» și «turcame». Sufixul românesc -AME la Macedo-români.

VII. «Crescetū» și «urdică». Etimologia poporană din epoca formațiunii limbei române.

VIII. «Șugubetū» și «șugubină». Un rest din influința juridică a Slavilor asupra limbei române.

IX. «Ghiogă». O pagină din istoria armaturei române.

X. «Nu e în toate zilele Pascile». Originea creștinismului la Români.

BUCURESCI

TIPOGRAFIA ACADEMIEI ROMÂNE (LABORATORII ROMÂNI).

No. 26. — STRADA ACADEMIEI. — No. 26.

1883

B. P. HASDEŪ.

DIN ISTORIA LIMBEI ROMÂNE.

B. PETRICEÎCU-HASDEÛ.

D I N

ISTORIA LIMBEÎ ROMÂNE

I. «Ghiocû» și «sglăvocû». Unû dubletû greco-latinû în limba română.

II. «Doîna». Originea poeziei poporane la Români.

III. «Doîna» restornă pe Roesler.

IV. «Zglobiû» cu unû respnsû lui Miklosich.

V. «Voinicame» și «mişelame». Istoria nui sufixû romanicû despărutû din limba română.

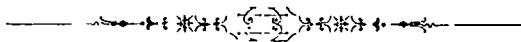
VI. «Domname» și «turcame». Suffixulû romanicû -AME la Macedo-români.

VII. «Crescetû» și «urdică». Etimologia poporană din epoca formațiunii limbei române.

VIII. «Șugubățû» și «șugubină». Unû restû din influința juridică a Slavilorû asupra limbei române.

IX. «Ghiogă». O pagină din istoria armaturei române.

X. «Nu e în tôte dîlele Pascile». Originea creștinismului la Români.

BUCURESCI

TIPOGRAFIA ACADEMIEÎ ROMÂNE (LABORATORÎI ROMÂNI).

No. 26. — STRADA ACADEMIEI. — No. 26.

1883

Sprachforschung der ich anhängen und von der ich ausgehe, hat mich doch nie in der Weise befriedigen können, dass ich nicht immer gern von den Wörtern zu den Sachen gelangt wäre; ich wollte nicht bloss Häuser bauen, sondern auch darin wohnen...

J. Grimm.

ILUSTRILORŪ MEI AMICI ȘI MAGISTRI

G. J. ASCOLI

ȘI

HUGO SCHUCHARDT

B. P. H.

D. Titu Maiorescu, vechiul meu adversar literar, pe care tocmai de aceia îl citez mai de preferință, de oră ce numai de părtinire pentru mine nu poate fi bănuțit; d. Titu Maiorescu, într'unu studiu publicat în *Convorbiri literare* pe 1882, pag. 407, îmi adresază următorul apel :

«Fie ca d-lu Hasdeu, ajunsu astăzi la înălțimea științei și «vedându luarea a-minte și laudele Europei culte, cu dreptu «cuvintu atrase asuprași, să-și aducă a-minte că *noblesse* «*oblige* și, părăsindu violențele personale din publicările «de mai nainte și descuscându-se mai curându din principi «piele generale de lingvistică, să ne dea în sfirșitu din comóra cunoscintelorú sale opera cea adevăratu însemnată și «adevăratu națională, ce dintre toți Români de astăzi număi d-să ne-o pôte da : *Istoria limbii române*».

De o cam dată, pentru a arăta că amu auđit'o, mă grăbescu a respunde măcaru în parte la acéstă măgulitoare dorință. A-própe tóte cestiunile esențiale din «Istoria limbii române» se află aci, dar se află așa đicându condensate fie-care în câte unu singuru specimenu.

Astăzi mai alesu, cându d. Cihac, fără ca să mai vorbimú de alți mai mărunței, se sbuciumă nu numai a întări teoria lui

Rösler, dar încă—ceia ce este multă mai gravă—a înfățișa în lumina cea mai falsă toate elementele constitutive ale naționalității române, m'amă creșutul datoră a da cu o și înainte aceste câte-va fragmente «Din istoria limbii române».

Ș'apoi o «Istorie a limbii române» ce alta pôte și trebui ea să cuprindă, decâtă paralelismul între dezvoltarea la noi și dezvoltarea în Occidentă a latinității d'asupra substraturilor indigene? ce alta, decâtă stabilirea raporturilor de filiație între dialectul daco-român și dialectul macedo-român, de unde va resulta dela sine poziția dialectului istriano-roman? ce alta, decâtă precisarea diferitelor influențe etnice post-latine asupra limbii române, iar mai cu sémă definirea epocii cândă ne-a surprinsă curenul slavici și a naturei acestui curen?

Ei bine, toate aceste probleme sunt deja sgândărite în volumul de față.

20 decembre 18*2.

I.

GHIOCŪ (DIOCŪ) ŝi SGLĂVOCŪ (SGLĂVOGŪ, SCLĂVOCŪ,
SGLĂVOCIŪ)

UNŪ DOBLETŪ GRECO-LATINŪ ÎN LIMBA ROMÂNĂ.

Există un fenomen foarte interesant, pe care un Francesu îl întrevăduse de pe la finea secolului al XVII, apoi toți l-au uitat în cursul de aproape două-sute de ani, pînă ce în zilele noastre, limba devenind obiectul unei adevărate științe, el a reapărut la lumină, căpătînd în Lingvistică un loc de onoare, mai cu seamă în studiul graurilor neolatine.

Iată o indicație bibliografică :

N. Catherinot, Les doublets de la langue française. Bourges, 1683, in-4;

A. Fuchs, Die romanischen Sprachen in ihrem Verhältnisse zum Lateinischen. Halle, 1849, in-8, pag. 124—34;

A. Brachet, Dictionnaire des doublets ou doubles formes de la langue française. Paris, 1868—71, in-8:

A. Coelho, Formes divergentes de mots portugais, în «Romania» t. 2 (1873), pag. 281—94;

M. Bréal, Les doublets latins, în «Mémoires de la Société de Linguistique» t. 1 (1869), pag. 162—70;

Carolina Michaëlis, Studien zur romanischen Wortschöpfung. Leipzig, 1876, in-8;

U. Canello, Gli allotropi italiani. în «Archivio glottologico» t. 3 (1879), pag. 285—419.

Chiară din această listă se vede deja, că fenomenul ce ne preocupă a fost botezat pînă acum în diferite moduri : dublete, forme duble, forme diverginți, allotropi; calificațiunii pe lângă cari noi mai putem adăuga dittologie (*Heyse*, *System der Sprachwissenschaft*, p. 210) și polimorfie (*A. Tobler* în *Literar. Centralblatt* 1876 p. 1086). Din toate acestea, termenul «dublet», deși nu e perfect, totuși merită a fi preferit, ca cel mai scurt și cel mai răspândit.

Este un dublet atunci, când un singur cuvînt pătrunde într'o limbă pe două sau mai multe căi, fie-care cale dându-i o altă formă sau un alt sens, mai adesea un alt sens și o altă formă tot-o-dată, sau cel puțin o altă nuanță de semnificațiune.

Câte-va exemple :

Din latinul <i>captivus</i> la Francesi :	{ <i>captif</i> , <i>chétif</i> ;
» » <i>clamare</i> la Spanioli :	{ <i>clamar</i> , <i>llamar</i> ;
» <i>christianus</i> la Reto- romani :	{ <i>christiaun</i> , <i>carstiaun</i> ;
» » <i>silvaticus</i> la Italiani :	{ <i>selvaggio</i> , <i>salvaggio</i> ; <i>selvatico</i> , <i>salvatico</i> ;
» » <i>pallidus</i> la Portugesi :	{ <i>pardo</i> , <i>pallido</i> ...

Din latinul *Romanus*, noi am format pe calea poporană pe *Română* sau *Rumână*, iar pe calea literară pe *Romană*; ba încă tot aci aparține numele propriu *Ròmană*, luat din calendarul slavo-bizantin, precum și *română* «poveste», căpătat din Occident și care însemna acolo în evul mediu ce-va scris nu latinesce, adică nu în limba învățaților, ci în graiul vulgar : «en roman».

În scurtă, din *Romanus* s'a născut la noi :

- 1°. *Rumână*, cu schimbarea vocalismului, prin viața organică a limbei;
- 2°. *Ròmană*, cu mutarea accentului, prin influința religioasă;
- 3°. *Romană*, prin acțiunea literară internă;

4°. *romană*, prin acțiunea literară externă.

Ună altă exemplu.

Din paleo-slaviculă *взраст* «aetas» și «stadium», Rușii au moștenit *взраст* «stadium», iar Românii au împrumutat *vîrstă* «aetas». În secolul trecut, prin succesivele ocupațiuni ruse militare și chiar administrative ale României, părinții noștri au făcut cunoscință cu variantul rusesc al «vîrstei» pe lingă celă căpătăt de mai înainte. Ce a urmat atunci? Ieromonacul Macarie, în *Lexiconul Slavo-român* din 1778, conservat manuscript în Biblioteca Centrală din București, ne dă următorul dublet: «*vîrsta* (*взраст*) cătățimea locului, iară *vîrista* (*впрѣста*) statul și crescutul omului.» Cu alte cuvinte, din același paleo-slavic *взраст* cu două sensuri începuse a se bifurca la Români două forme cu câte un singur sens: *vîrstă* și *vîristă*. În Basarabia, grație dominațiunii rusești perpetuate, o asemenea bifurcare s'a și înrădăcinat în limbă, poporul dîcînd *vîrstă* la «etate» și *verstă* la «distanță».

Iată dară ce este dubletul.

În unele limbi acest fenomen e des, ca în franceza sau în italiana; într'oa sémă e rar, precum este la Români; în toate însă, fie neo-latine sau altele, e foarte instructivă a'lă urmări, fiindcă cele două sau mai multe căi prin cari se formeză «dubletul» desvălesc totă atâtea curenturi diverse, din cari se stratifică cultura unei națiuni.

Dar să venim în speciă la dubletul greco-latin, cărui e consacrată notița de față.

În *Dicționarul* d-lui Cihac, t. 2 pag. 342, ne întimpină următoarea etimologie, asupra căreia atragem totă atențiunea lectorilor, căci nemică nu caracterisă mai bine, ca lipsă de metodă și chiar ca lipsă de consciință, întreaga operă a d-lui Cihac:

«*Sglăbóg*, (pour *sclăbóc*, *clăbóc*), s., motte de terre, crotte, (Ion. C. 187 : «alți lămuresc vravul cu felezăul de pleavă, baligă, burueni, *sglă-*

«*bogi* și altele); *vsl.* *клубо, клубко, glomus*; *nsl.* *klôbko, klôpka, klôpko, «klupko, cr. serb. klubko, klupko, kluko pelote etc.»*

Așa dară, d. Cihac a dat^u în «Calendar^u pentru bunul^u gospodar^u» (Iași, 1845, p.187) al^u venerabiluluⁱ nostru agronom^u Ion^u Ionescu peste o frașă, în care după «plévă, baligă, *burucni*» figuréză «*s g l ă b o g i*», și pe aceștⁱ nenorociⁱ *sglăbogⁱ*, al^u căroră loc^u — mai repetăm^u încă o dată — este după *burucni*, ceia ce ar^u fi trebuit^u deja să-ⁱ serve ca un^u indice, d-sa ^îl botéză «*motte de terre, crotte*», adică «*grundⁱ*» sa^u «*bulgărⁱ*», numai și numai pentru ca să pótă ajunge ast^u-fel^u la paleo-slaviculu^u *клубо* sau *клубко*.

Mult^u va mai rîde d. Ionescu, când^u va afla modul^u cum^u ^îl înțelege d. Cihac.

Sglăvogⁱ, *sglăvocⁱ*, *sclăvocⁱ*, nici o dată *sglăbogⁱ*, este o plantă, iar nici decum^u un^u «*grund^u*» sa^u «*bulgăr^u*».

Đic^u «nici o dată *sglăbogⁱ*», căci d. Cihac nu s'a mărginit^u a falsifica sensul^u, dar a falsificat^u în același timp^u și forma cuvîntuluⁱ, atribuind^u d-luⁱ Ionescu ceia ce în cartea d-luⁱ Ionescu nu se află.

În adevăr^u, pasag^ul^u citat^u sună așa :

«Pe un vînt lin, unⁱ vîntură vravul cu lopata, alⁱ ^îl lămuresc^u pe cel picat din vînt cu felezău de plévă, baligă. *burucni, s g l ă v o g i «сгльвогi»...*»

D. Ionescu dară đice «*sglăvogⁱ*», cu *v*, iar d. Cihac ^îl citeză cu *b* : «*sglăbogⁱ*».

Din *v* în *b* și din «*plantă*» în «*bulgăr^u*», tóte acestea unice-mente pentru hatirul^u paleo-slaviculuⁱ *клубко* !

În «*Botanica română*» a d-luⁱ G. Barozzi (Limba română, Braila, 1872, p. 144) noi găsim^u *sglăvocⁱ*, dar fără vre-o explicațiune. D. Dr. Brândză însă, prima nóstră autoritate în ce se atinge de «*limba botanică a țeranuluⁱ român^u*», ne lămuresce anume că *sglăvocⁱ* sa^u *sclăvocⁱ* (Columna luⁱ Traian^u, III, p. 74, 229) este un^u fel^u de «*Centaurea* , «*Centaurée*», o plantă cunoscută în botanică în peste 200 de varietăți și care

se bucură în grafulu nostru de o mulțime de sinonimī, precum : *Pesmă, Corobățică, Flórea-grăfuluī, Smocū, Diocū...*

Să ne oprimū unū momentū asupra ultimuluī sinonimū : *diocū*.

În «Flora română» a reposatuluī Costache Negruzzi ne întimpină forma cea organică a acestuī termenū în următorulū pasagiū (Scrierile, ed. Șocecū, t. I, p. 100) :

«Orchestrulū era gata Cintițele și merlele din copaci, grieri și bro-
«tăcei din erbă făceau o musică — originală. Cavaleri și dame nu lip-
«siau; adunarea era numărósă. Crinulū, bujorulū *paeonia* și trandafi-
«rulū invitară cameliī, fuchsiī și azalee, digitarulū, clopoșelulū *campa-*
«nula, macū *papaver* și *ghioculū centaurea*....»

D. Cihac nu cunósce nici pe *ghiocū*, nici pe *diocū*; d-sa aduce însă, între elementele latine ale limbei române (Dict. t. I p. 109), unū altū termenū botanicū, care nu este decâtū unū simplu deminutivū din *ghiocū* saū *diocū*, și anume :

«*Gh'iocei, diocel, Galanthus nivalis, Aster chinensis, Leucojum vernum*....»

D. Cihac trage pe acestū *ghioceiū* saū *dioceliū* : «d'un type latin *glaucellus*».

Nu cunóschemū nici o probă cumū-că unū *glaucellus* va fi existatū vre-o dată în limba latină; și nu numai atâtū, dar nu e nici o nevoie de a construi unū asemenea «type latin». Alū nostru *ghioceiū* saū *dioceliū*, deși datoritū sufixuluī romanicū *-ellus*, totuși este o formațiune deminutivală romănescă din *ghiocū* saū *diocū*. Intru câtū la noi romaniculū *-ellus* se póte acăța la totū felulū de tulpine, fie ele slavice, turce, maghiare etc., de ex. *voinic-elū, ibric-elū, papuc-elū* și altele ne-numerate, nu urméză dară că acățarea luī la o tulpină latină datéză neapăratū din epoca romană. Pe câtū timpū avemū noi *ghiocū* saū *diocū*, de aci și numai de aci, iar nu din ipoteticulū *glaucellus*, derivă *ghioceiū* saū *dioceliū*.

D. Cihac însă este pe deplinū corectū cândū dă prioritate formei *ghioc-* asupra luī *dioc-* și cândū pe acestū *ghioc-* din *ghioceiū* îlū identifică cu latinulū *glauc-*

Latinul *gl-* din *glauc-* trebuia să trecă la Români din Dacia în *ghi-* întocmai ca în *ghindă* din *glandem* = ital. *ghianda* sau în *ghiață* din *glaciem* = ital. *ghiaccia*; iar latinul *-auc-* din *glauc-* a putut la noi să devină *-oc-* întocmai ca în *soc* din romanicul *saucus* pentru *sambucus* = sp. *sauco* = provenț. *sauc*. În fine, pe *ghioc-* din *glauc-* fonetica română l'a modificat în *dioc-*, cu *di-* din *ghi-* întocmai ca în *dibuesc* din *ghibuesc*, cu care se alătură ital. *diaccio* din *ghiaccio*.

Așa dară românul *ghioc* sau *dioc* reprezintă din punct de vedere în punct de vedere pe latinul *glaucus* «albastru».

Acésta ne aduce a-minte, că foarte multe varietăți ale «flórei-grăului» sunt în adevăr de culórea albastră, cea ce a și făcut ca epitetul de «albăstrime» să figureze în nomenclatura lor la diferite popóre, precum :

Fr. *bluet* sau *bleuet*, cfr. *bleu* «albastru»;
Engl. *blue-bottle*, cfr. *blue* «albastru»;
Ital. *blaveolo*, cfr. *biavo*=*blavo* «albastru»;
Sp. *azulejo*, *flor azul*, cfr. *azul* «albastru»;
Germ. *blaue Kornblume*, cfr. *blau* «albastru»;
Russ. *siniucha*, cfr. *sini* «albastru»;
Polon. *modrak*, *modrzeniec*, cfr. *modry* «albastru»;
Ung. *kék-virág*, cfr. *kék* «albastru» etc.

Chiar românesce una din varietățile se cheamă *albăstruță*, cel puțin în Bucovina : «Kornblume, florea graului oder albestrica» (*Alth*, Hauptbericht für Bukovina, Czernowitz, 1862, p. 87).

Dar cuvântul *glaucus* nu este latin de origine, ci împrumutat din grecul *γλαυκός*. Dacă Românii l'ar fi luat de dreptul dela Greci, precum a fost luat pe *trandafir*, pe *crin*, pe *garof* și alți câți-va termeni botanici, atunci *γλ-* nu s'ar fi mutat în *ghi-*, ci ar fi rămas totu *gl-*, după cum a rămas în *glastră* «pot à fleurs» din neo-gr. *γλάστρα*. Din *γλαυκός* s'ar fi născut dar o formă foarte apropiată de *slăvoc* sinonim cu *ghioc*.

Eleniștii au constatat că *υ* în *γλαυκός* nu reprezintă pe *u*,

ci pe digamma : γλαυκός (*Brugman* în *Curtius*, Stud. z. griech. Gramm. t. 4, p. 144). Nu este însă necesară de a ne urca pînă acolo pentru a justifica pe *-v-* din românul *sglăvocă*, de vreme ce pronunța greacă vulgară este *glavkos* sau *glafkos*, iar nu *glaukos*, încâtă elenul *γλαυκός* nu se putea contrage la noi în *glocă* după cum s'a contrasat în *ghiocă* latinul *glaucus*, în care nu e *-af-* sau *-av-*, ci *-au-*.

Proteticul *s* în *sglăvocă* este curat românesc, ca și în *sgripsoră* din γρόψ; n'ară fi imposibilă totuși ca să-lă fi avută deja vre-ună dialectă elenă, căci îl găsim foarte des la Neo-greci : σβῶλος=βῶλος, σγουρός=γυρός, σκόνι=κόνις, σκορδαλός=κορδαλός, σκῦβω=κύπτω, στραγάλια=τρωγάλια etc. (*Foy*, Lautsystem d. griech. Vulgärsprache, Leipzig, 1879, p. 74-5), încâtă ară fi foarte legitimă și ună *σγλαυκός* din *γλαυκός*.

Maî greu ară fi a ne da sémă de finalul *-ocă* în *sglăvocă*, dacă n'ară fi învederată aci acțiunea de analogie a sinonimilor *ghiocă* și *smocă*, pôte și a lui *busuăocă* sau *siminocă*, ajutată prin dificultatea de a se pronunța *sglavcă*.

Deci, precum românul *ghiocă* este din literă în literă latinul *glaucus*, totă așa românul *sglăvocă* corespunde pe deplin grecului *γλαυκός*.

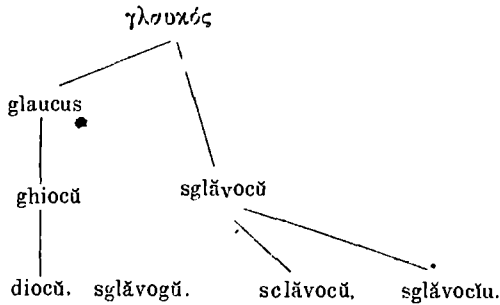
Forma provincială *sclăvocă* lesne se explică prin acomodățiunea fiziologică, consónele nevibrátore *s*, *v* și *c* din *sglăvocă* prefăcëndă în nevibrátorulă *c* pe vibrátorulă *g*. Grațiă acestui procesă acomodativă, în *sclăvocă* tóte consónele și consonovocalele sunt nevibrátore, tóte fără excepțiune, pînă și ambigulă *l*, la rostirea căruia córdele vocale potă să vibreze sau să nu vibreze.

Forma provincială *sglăvogă*, pe care ne-o presintă d. Ionescu, se distinge prin scăderea finalei tenue *-k* la media *-g*, nu însă ca în *aprigă* = lat. *apricus* sau *vitregă* = lat. *vītricus*, ci maî alesă sub influința asimilatrice a lui *g* din prima silabă.

Forma provincială *sglăvocă*, pe care ne-o dă d. Baronzi, ne amintese pe *melcă* alături cu *melcă*. În ambele casuri, palatalizarea guturalei finale ni se pare a avé aceiași

causă morfologică, și anume mai deasă întrebuințare a pluralului decât a singularului : «amă mâncată *melci*», «amă culesă *sglăvocă*», astă-felū că forma pluralului a ajunsă a se impune și singularului, unū fenomenū nu tocmai rarū în Linguistică și căruia — între cele-l'alte — noi datorimū pe românulū singularū *fóia*, fr. *feuille*, span. *hoja*, port. *folha* etc., tóte din latinulū pluralū *folia*.

Putemū dară cu o perfectă certitudine a stabili următórea genealogiă :

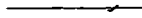

Este óre vre-o asemănare între *diocă* și *sglăvogă*? Și totuși ambele sunt unulū și același *γλαυκός*, pėtrunsū la Romāni pe doē cāi în doē epoce diverse.

II.

D O Î N A.

ORIGINEA POESIEI POPORANE LA ROMÂNI.

Ce este *doină* ?

«Doinele — țice Alexandri (*Poesii popul.* ed. 2, p. 223) — sunt «cântece de iubire, de jale și de dor, plângeri duióse ale inimei «Românului în tóte împregiurările vieței sale.»

Și mai expresivă o descrie repositatulă Costache Negruzzi (*Scrieri*, ed. Socec, t. 2 p. 26) :

«De cândă eramă încă mică,
«Doina sciú și doina țicú,
«Căci Româmulă câtú trăesce
«Totú cu doina se mândresce.
«Eú cu doina mă plătescú
«De birú și de boerescú ;
«Boii mei cândú audú doină,
«Ară țelină și moínă,
«Și îni séménú celú ogorú
«Cântândú doinele de dorú ;
«Iarú de-audú vre-o fetiță
«Cântândú doina 'n poeniță,
«Alegú fuga de-o găsescú
«Și de doina îi vorbescú ;
«Ea m' ascultă bucurósă,
«Căci e mândră și frumósă,
«Și'mi țice că m'a înbi
«Dacă doina i-oiú vorbi.
«Vě spunú dreptú, orí-ce mi'ți face :
«Doina sciú și doina 'mi place.. !»

«Doiua» nu este melancolica elegiă, dela ἔλεγος «plângere». Ea nu pôrtă haină lungă și nu geme pe morminte ca :

La plaintive élégie en longs habits de deuil..

Scurtă ca și simțimintulă, ea este simțimintă sub ori-ce formă : tristeță și bucuriă, amoră și ură, entusiasmă și desperare, pace și resboiă.

Darū de unde vine cuvintulă *doiună* ?

Scriitorii noștri au emisă pînă acumă în acéstă privință o mulțime de păreri deosebite.

După Lexiconulă Budană (pag. 163), *doiina* se datoresce Greciloră din forma dorică δῆν sau δαν «Jupiter». Δῆν sau δαν se întrebuintău în adevără în Beoția și pe insula Creta ca variante din δεος, precună și alături cu ζεος exista variantulă ζαν; darū în ce modă părintele Olimpului din Teba lui Cadmă sau dela Cnosulă celă cu labirintulă lui Dedală va fi trecutū în Dacia, pentru a se metamorfosa aci într'ună «cântecū», acéstă este o ghicitore, pe care nici chiară Beoțianulă E-dipū n'arū fi fostū în stare s'o deslege.

Și mai ciudată e opiniunea repositului boieră Iordache Mălinescu din Moldova, carele dicea în *Foia pentru minte* dela Brașovă (1842, p. 98), că *doiina* derivă sau din «donativun», o sumă de bană ce primău ostașii romană în darū dela împărați după o biruință, sau din numelo «Dunării», sau în fine dela deita «Diana»; o triplă etimologiă de trei ori inadmisibilă.

Dicționarulă Lauriană-Massimă aduce pe *doiună* din latinulă «doleo», de unde, după ună articolă publicată în țiarulă *Familia* dela Pesta din 1869, ea va fi decursă printr'o formă ipotetică «dolina», ca și *moină* dintr'o «mollina» dela «mollis». Din nenorocire, nu numai *dolina* și *mollina* nu ne înlămpină nicăiri în vre-ună felă de latinitate și nici într'ună dialectă romanică vechiă sau nouă, darū e greșitū pînă și terminulă de comparațiune, căci *moină* la Români este ună curatū slavismă, însemnândū locū spălăcitū, dela rădăcina slavică *my-* «a spăla», de unde masculinulă *moină* și femininulă *moina* «ce-va de spălată», litvanesce *maiva* «baltă». Deci, nici *moină*

din *mollina*, nici *doĭnă* din *dobna*, deși ambele riméză chitanii în poezia lui Negruzzi.

Din toate etimologiile însă, cea mai extravagantă este cea propusă de d. Cihac (t. 2 p. 98), care, după ce afirmă că rolul fundamental al «doinei» este de a fi cântată «sur des flutes», conchide apoi că *doĭnă* derivă din serbulă *dvoĭnitza* «flute double» dela slaviculă *dvoĭnŭ* «double». Dar atunci, în locă de a alerga la slaviculă *dvoĭ-*, de ce ôre să nu preferimă o derivațiune din românulă *doĭ*, sub pretextă că rolulă fundamentală ală «doinei» ară fi fostă de a fi cântată de *doĭ*: de ună flăcăă și de o fătă? Este o glumă, dar o glumă mai potrivită, în oră-ce casă, decâtă gluma pe care nă-o dă d. Cihac fără a avé aerulă de a glumi.

Ca să isprăvimă o dată cu acestă registru de păreră, mai adaugă pe a bătrânulă Cantemiră. Elă credea (*Descript. Mold.* ed. Papiă, p. 141) că *Doĭnă* se va fi chiamată la Daci deulă săă đina resboiulă, fiindcă acestă cuvintă — đice elă — începe totă-d'a-una la Români cantecele loră de luptă: «praeponitur enim cunctis quae fortiter in bello referunt canticis».

Opiniunea lui Cantemiră, oră-cătă de arbitrară, are ună merită. Ea deșteptă o întrebare fôrte seriôsă: părințilă noștri moștenit'ăil ei puternica loră inspirațiune poetică dela Romani oră dela Daci?

Istoria a constatată de-multă, că nemică n'a fostă mai prozaică ca severa națiune de soldați și juriconsulți, crescută de sâlbateca lupóică pe țermii Tibrului. «Peu de nations — đice Michelet — me «semblent s'être trouvées dans des circonstances moins favorables à «la poésie. Des populations hétérogènes, enfermées dans les mêmes «murs, empruntant aux nations voisines leurs usages, leurs arts et «leurs dieux; une société tout artificielle, récente et sans passé; la «guerre continuelle, mais une guerre de cupidité plus que d'enthousiasme; un génie avide et avare. Le Clephte, après le combat, «chante sur le mont solitaire. Le Romain, rentré dans sa ville avec «son butin, chicane le sénat, prête à usure, plaide et dispute. Ses «habitudes sont celles du juriconsulte, il interroge grammaticalement la lettre de la loi, ou la torture par la dialectique, pour en «tirer son avantage. Rien de moins poétique que tout cela. La poésie

«ne commença pas dans Rome par les patriciens, enfants ou disciples de la muette Etrurie, qui dans les fêtes sacrées défendaient le chant et ne permettaient que la pantomime. Magistrats et pontifes, les pères devaient porter dans leur langage cette concision solennelle des oracles, que nous admirerons dans leurs inscriptions. Quant aux plébéiens, ils représentent dans la cité le principe d'opposition, de lutte, de négation. Ce n'est pas encore là que nous trouverons le génie poétique.» (*Hist. romaine*, t. II ch. 6).

Poesia poporană a Romei se pöte judeca destulü de bine după următorulü non-sensü, reproduşü de Flavius Vopiscus şî pe care legionarii îlü cântău lui Aurelianü :

«Mille, mille, mille, mille, mille, mille decollavimus.

«Unus homo mille, mille, mille, mille decollavimus.

«Mille, mille, mille, vivat, qui mille, mille occidit.

«Tantum vini habet nemo, quantum fudit sanguinis...»

Alte bucăţi analöge a se vedé în colecţiunea lui Edelstand du Ménil a poesielorü poporane latine anteriöre secolului XII; iar despre cea mai veche fasă veđi dise. taţiunea celebrului Corssen (*Originnes poësis romanae*, Berl. 1846), unde se constată (pag. 7) că Roma : «adversaria erat incrementis popularis poësis.»

Fost'aü totü atâtü de prozaicü Daciü? Lasü la o parte pe Orfeü, pe Museü, pe Tamiris, miticüi fundatorü ai poesiei şî muziciei grece, pe cari însişî Eleniü îi recunosceaü a fi fostü toţi din marea ginte tracică, de unde erau şî Daciü. Mă mărginescü a cita o singură autoritate, dar care se referă directamente la Traciü dela Dunăre. Teopompü, scriindü pe la anulü 350 înainte de Cristü, ne spune că Geşüi mergü în ambasadă ţinëndü harpe şî sbárnăindü din ele : Γέτας κιθάρας ἔχοντες καὶ κιθαρίζοντες τὰς ἐπικυροκείας ποιῶνται (Theopomp. Fragm. 244, ed. Didot p. 319).

Dacă vomü pune dară în cumpănă natura prozaică a Romanilorü şî geniulü poeticü alü Dacilorü, va fi legitimü a conchide că admirabilele nöstre «doine», negreşitü ca genü, nu ca materiă, sunt moştenite dela aceşti din urmă.

Ast-felü Cantemirü avea dreptate de a căuta pe *doine* la Daciü.

Mai întâiu însă, care este forma cea primitivă a acestui cuvintü ?

În Transilvania, alături cu *doină*, se aude pînă astăzi *daînă*, după cum atestă d. Barițiu în *Fóia pentru minte*, 1842, p. 101. Acésta e fôrte importantu. Limbile ario-europee admitu trecerea sonului mai înaltu *a* la sonulu mai scăđutu *o*, nici *o* dată însă nu se justifică casulu contrariu de urcarea lui *o* la *a*, afară de unele excepțiuni explicabile și câte *o* dată numai părute, bună óră romănesce chiaru în cuvintulu pe care l'amu întrebuintatú acuma : „afară“. *Afară* vine din „ad-foras“ prin intermediulu enfaticulu „afoară“, ca și *masă* din «mensa» prin intermediulu enfaticulu „measă“. În *afară* din «afoară» nu s'a schimbatú *o* în *a*, ci s'a supresú *o* celú vrimitivú, rămănéndú numai *a* din emfasă. Forma cea veche a porbei *doină* este dară acea conservată în Transilvania : *daînă*.

O dată restabilitú acestú prototipú, ne împedcămú în *daînă* de diftongulu *ai*, asupra căruia cade tonulu. În grațurile din familia ario-europeă diftongulu *ai* este mai adesea *o* emfasă sau așa numita gunificațiune din *i*; însă póte fi și altú ce-va. De'ntăiú, póte să fie unú *i* strămutatú de afurí, ca în metatesa *aibă* în locú de *abiă* din latinulu «habeat». Alú doilea, póte să fie ceia ce gramaticcele nóstre numescú unú *i* epenteticú, ca în *măine* din «mane». Dacă e gunificațiune, cuvintulu se reduce la *dina*; dacă e metatesă, la *dania*; dacă e epentesă, la *dana*. Pe care să alegemú? Cumú vomú descoperi adevărulu? Trebuí să plecămú prin lume, înarmați cu tótá rigurositatea metodei comparative, căntándú pretutindení pe surorile *daînei*, fără cari dinsa arú rămáne în vezi unú misterú.

Vomú începe prin a înlătura ipotesa cea metatetică, de vreme ce „*dania*“, din care să se póta deduce *daînă* prin strămutarea lui *i*, nu se găsesce nicăiri. Chiarú de s'arú găsi, «dan-ia» n'arú diferi de «dan-a» prin rădăcină, ci prin sufixú. Ne mai rămănu dară celel'alte doue: «dana» și «dina». Ambele oferă multe probabilități; însă numai una din ele resistă pînă 'n fine la tóte operațiunile analizei critice.

Amú spusú că *i* în *daînă* póte fi *o* epentesă din «dana». În adevărú, în dialectulu celto-irlandesú *dán* este «cântecú» sau «poemă»; iar la capétulu opusú alú lumii ario-europee, în limba persiană *danah* însemnézá, printre mai multe altele, *o* ariă căntată de unú corú de

femei: «vox mulierum concentum edentium» (Vullers, *Lex. pers.* t. I p. 914). Ambele forme presupun o temă *dana* «cântec», din care ar veni directamente prin epentesă daciculă *daïna*. Celticul *d* și persianul *d* corespundându într'unu mod regulat sanscritului *dh*, această temă ne conduce la rădăcina *dhan* «a suna», de unde «cântec» în sens de sunet, întocmai ca vechiul francez *sonet*, italianul *sonetto* «cântec» din latinul «sonus». Nemicu nu pôte fi mai normalu ca această etimologiă a *daïnei*.

Admițendu-se însă ca prototipă forma *dina*, noi găsim în limba zendică *daēnā* (= *daina*), gnuificațiune din *dina* dela rădăcina *dī* «a vedé», însemnându «lege», de unde prin o tranzițiune logică posterioară persianul *din* și arménul *den* «religiune». Dela lege pînă la *cântec* distanța se pare a fi cam mare, deși în anii trecuți nu știu cine dela Iași într'o bună dimineță s'a apucat a versifica codul nostru civil, eram să dîcî Codul lui Napoleon. Ceia ce e ridicol în secolul XIX, a fost însă foarte serios în anticitate. Strabone (III. I. § 6) ne spune că Turdetanii în Spania avea legi în versuri, νόμοις ἐμμέτροις, cu mai multe mi de ani anterioare lui Cristu. Chiar aci la noi, în aurifera Olteniă, înainte de stabilirea Dacilor locuia poporul Agatirsii, care avea de asemenea legi în versuri, după cum ne asigură Aristotele (*Problm.* 28). Este dară legitim de a conchide că zendiculă *daēnā* (= *daina*) însemna întâi «cântec», mai în urmă «lege». Acesta se potrivește și cu derivațiunea sa din rădăcina *dī* «a vedé», căci totu așa eleuicul *δαῖδος* și sanscritul *kavi*, ambele cu accepțiune posterioară de «cântăreț», înscrimază propriamente pe «vădător». Ce-va mai mult. În texturile zendice citate de Justi (*Handb.* p. 143) *daēnā* nu figurază nicăiri cu sensul de «cântec»; din fericire însă această semnificațiune, ba încă anume cea de «cântec consacrat prin tradițiune», o constată Haug în alte texturi zendice, dintre cari unul, anume din Vendidad, codul moral al religiunii zoroastrice, îndemnă pe fete de a învăța «daine». Cu această ocaziune, Haug observă (*Zeitschr. d. d. morgenländ. Gesellsch.* t. 9, 1855, d. 692): «Merkwürdigerweise hat sich dieses *daēnā* in «sciner ältern Bedeutung Lied noch in dem Litthauischen *daina*,

«womit gewöhnlich die schönen Volkslieder der Litthauer bezeichnet werden, erhalten».

Pas' acumî de mai alege una din doue! *Daîna* este ea epentesă din *dana*, de unde cello-irlandesul *dán* și persianul *danah*? ori fi-va ea o gunificațiune din *dîpa*, de unde zendiculă *daênâ*, persianul *din* și arménul *den*? Care să fie criteriul de preferință?

Există câte un argument pentru fie-care din ambele ipotese.

În limba maghiară *danolni* însemnează a cânta. Dacă Ungurii vor fi imprumutatî cuvîntul dela Români, atunci l'aî primitî sub forma *dana*, și prin ormare *i* în *daînă* arî fi o epentesă posterioară secolului IX. Filologia comparativă probéază însă prin maghiarul *dal* «cîntecî» că verbul *danolni* este unî denominativî, a cărui formă corectă e *dalolni*, de unde *danolni* prin dissimilațiune, pentru a înlătura vecinătatea a doi *l* în «*dalolni*» (cfr. Boller în *Sitzungsber. d. wien. Akad. hist. Kl.* 1857, t. 23 p. 409). Între alî nostru *daînă* și maghiarul *danolni* rezultă dară o asemănare de azardî.

Ipotesa de gunificațiune se susține printr'unî argumentî multî mai solidî. La Litvani cînteculî poporanî, după cumî amî vedut' o deja mai susî din cele șise de Haug, se chiamă *daina*, de unde *dainoti* — a cînta cîntece poporane, *dainotojis* — cîntărețî, *daininkas* — poetî, etc. Ori-cătî de tare arî pretinde d. Cihac (t. 2 p. 98) că «ces mots ne paraissent pas identiques», identitatea de formă și de semnificațiune între românul *daînă* și litvanul *daina*, ca și aceea între litvanul *daina* și zendiculă *daênâ*, e perfectă. În limba litvană însă nu există de locî epenteticulî *i*, astfel că prototipulî *dana* pentru *daina* arî fi acolo o imposibilitate, afară numai cândî Litvani vorî fi imprumutatî cuvîntulî gata dela Români. Acestî imprumutî s'arî justifica prin următorele doue împregiurări: 1. vorba *daina* nu se aflî în limbile slavice, cu cari Litvani sînt în cea mai strînsă încusrire; 2. Români și Litvani cată să fi trăitî o dată în vecinătate, deși în relațiunî ostile unî cu alțî, de vreme ce limba năstră exprimă puă astăđî ideia de inimicî și de păgânî prin «litfă rea», «litfă păgână», «litfă spurcată» etc., după cumî o șie și d. Cihac (t. 2, p. 173). Dacă însă *i* în *daina* nu e epentesă, ci gunificațiune, atunci motivele de a admite imprumutulî

devinut slabe. Dacii și Litvanii puteau să fi conservatut vorba, fie-care pe o cale independinte, din zestrea comună ario-europeă, cu atitit mai multit căt numirile poporane de cāntecit nu prē se feaut dela strāini : ori-cātit de indelungatā a fostit vecinātatea nōstrā cu Slavii, noi n'amit primitit dela dīnșii nici unit termenit de acēstā naturā.

Vedeșii darā, cā argumentele pentru și contra intre *dana* și *dina* remānūt pīnā aci aprōpe de forțā egalā, deșii cumpēna incepe deja a se pleca in favōrea lui *dina*.

Filologii n'au cunoscutit vorba romānā *dainā*. Ei s'au māriginitit, prin urmare, a cerceta originea *dainei* litvane. Johannes Schmidt (ap. Fick, *Vergl. Wörterb.* ed. 2. p. 96) bānuesce formațiunea ei din le-ticulit *di-t* «a danța». Schleicher (*Litauische Gramm.* p. 120) ȃice cā ea pōte sā derive din litvanulit *deja* «plāngere», *dejouti* «a se plānge». Ambele aceste pārerii, nesuștīnute prin nemicit, izolēzā cu totulit pe *daina* de restulit limbilorit ario-enropee. Pictet (*Origines*, t. 2 p. 487) o inrudesce cu celto-irlandesulit *dān* și cu persianulit *danah*, darit nu explicā pe *i* din «*daina*», ceia-ce rāpesce acesteii etimologie ori-ce valōre. Albert Weber, unit indianistit de prima ordine, combate pe Pictet, identificāndit pe *daina* cu zendiculit *daēnā*. Elit mai adaugā (Kuhn, *Beiträge*, t. 4 p. 278) unit faptit fōrte ponderosit. Deșii in sanscrita clasicā lipsesce corespondintele regulatit alit zendiculit *daēnā*, se aflā totușii in dialectulit mai vechiit din imnele vedice, unde figurēzā sub forma *dhainā*. Fick (loc. cit.) se pronunțā și elit pentru identitateea litvanulit *daina* cu zendiculit *daēnā*, admītēndit ca prototipit comunit forma *dainā*. Etā darā cā ērāșii nu mai scii cui sā dai preferințā ! gunificațiunii saii epenteseii ?

Dosarulit trebuie revēditit. Amit comisit, pōte, vr'o scāpare din vedere. Este adevēratit cā *i* in *māine* din «*mane*» e epenteticit ; darit acestit *i* sā fie ōre comparabilit cu *i* din *dainā*? In *māine*, *cāine*, *pāine* etc. *i* se intercalēzā inainte de *n*, acestit *n* fiindit insā urmatit de o vocalā mōle, nu de unit *a* saii *ă* ca in «*dainā*». Apoi *i* se intercalēzā acolo dupā unit *ă* saii *ā*, nu dupā unit *a* clarit. Ore se aflā in limba romānā unit singurit exemplu de *i* epenteticit precesit de unit *a* clarit și succesit de unit *na* saii *nă*? Nu se aflā. Din contra, una singurā din aceste douē clausule ajunșe pentru a impedecea na-

scerea epenteticului *i*. Ast-fel în *mână* din «manus» vocala ce precede e obscură, dar epentesa totuși nu intervine din cauza finalului *ă*, pe când la plural ea își face loc în *mâinile*, fiind-că după *n* urmăzează de astă dată o vocală môle. Chiar de 'nainte nasalei labiale *m* în *faimă* din latinul «fama» *i* nu este epentetică, ci metatetică, furișându-se prin analogie din *defaimă* în loc de *defamiă* din «diffamia». Așa dară *i* în *daină* nu pôte fi epentesă. Gunificațiunea a căștigat procesul.

Acum să formulăm sentința. Radicala *dhi* înseamnă în limba sanscrită «a cugeta»; în zerdica *dî* și în perso-achemenidica *dhi* «a vedé»; persianul *didan*. Forma participială este *dhîna* sau *dîna* «cugetat, vădit». De aci femininul cu gunificațiune *dhaină*, *daênă*, *daina* «ce-va cugetat sau vădit», ȧa înțelesul de «cântec» deja în acea epocă pre-istorică, în care familia ario-europeă nu se trunchiase încă în diverse ramure. Gintea tracică, adecă fracțiunea sa dacică, căci cuvintul nu se găsește la Albanesii, conservă acestă antică semnificațiune, transmițând'o apoi Românilor. Pe de altă parte, o conservă și Litvanii. Gintea persică, din contra, modifică sensul primitiv al cuvintului, schimbându pe «cântec» în «lege», după cum și latinesce *carmen* «cântec» a căpătat cu timpul înțelesul de formulă judiciară : «*cruciatu carmina*» sau «*rogationis carmen*», pe când exemple contrare de trecerea logică dela «lege» spre «cântec» nu ne întâmpină nicăiri. Dacii și Litvanii au fost dară, dintre tôte némurile congenere, singurii cari au păstrat intactă în fond și în formă pe *daina*, una din moștenirile cele mai frumoșe ale primordialei limbii ario-europee, care ne arăta pe străbunii noștri comuni, cu mult înainte de cele mai vechi inscripțiuni monumentale, numind poezia «cugetare» și «vișiune», după cum numeau pe Dunnețeu «luminos».

Dar rezultatul studiului de față, constatându originea relativă a «doinei» române, presintă un alt interes mai imediat, mai special, mărginit în sfera familiei romanice.

Dacă poezia poporană la noi, și anume acea lirică, nu este de provenință latină, atunci ea nu pôte fi de provenință latină nici la frații noștri din Occidente, de oră ce Romanii au fost o națiune de

o potrivă prozaică pretutinderi. Acolo însă substratul etnică ante-latină n'a fostă tracică, ca la Dunăre, ci a fostă parte iberică, parte nedeterminată încă, dar mai cu seamă celtică. În Galia și 'n-tr'o regiune întinsă din Spania și Italia, Latini s'au impusă Celților întocmai după cum în Carpați ei s'au suprapusă Dacilor. Deci poezia poporană lirică în Franția aproape peste tot, cea spaniolă și italiană mai-mai pe jumătate, negreșită nu ca limbă, ci ca inspirație, ca gen și ca spirit, trebui să fie de proveniență celtică. Cercetări serioase în acest sens s'au început deja de câtă-va timp, dintre cari vom indica aci remarcabilul studiu al lui Nigra: «La poesia popolare italiana» (*Romania*, t. 5, 1876, p. 417-52), unde dovedește că muza lirică a poporului din Italia nordică este de o natură eminentă celtică. A se vedea de asemenea articolul lui Bartsch: «Ein keltisches Versmass im Provenzalischen und Französischen» (*Zeitschr. f. roman. Philologie*, t. 2, 1878, p. 195—219).

Așa dar, la toți Neo-latini doina e autohtonă: la Apus — celtică, la Resărit — dacică...

III.

D O Î N A

RESTÓRNA PE RÖSLER.

În studiul despre «Doamnă», publicat mai sus (pag. 11-12), am lăsat cu desăvîrșire la o parte pe reposatul Rösler. Ținta noastră fundamentală era de a demonstra paralelismul în originea ante-romană a poeziei poporane neo-latine: la apus prin Celți, la răsărit prin Traci. Ne-am ferit dară de a atinge măcar în trecutul o altă cestiune totu atât de importantă, dar cu totul diferită: neîntrerupta continuitate a elementului românesc între Carpați și Dunăre. În adevăr, acolo ne interesa, în țesă generală, sorginea muzei lirice la Români, iar nici decum migrațiunile curate politice, cis- și trans-danubiane, ale străbunilor noștri în cursul de un mileniu și jumătate.

Din fericire, cuvîntul doamnă, după ce a revărsat o ⁿadă asupra începuturilor poetice ale națiunii române, poate să mai concurgă acuma, într'un chip neașteptat, la deslegarea celorlalte probleme.

După Rösler, coloniile romane, aduși de Traian în cucerita Dacia, nu voru să fi avut timp să se fusioneze cu indigenii, căci Aurelian, după mai puțin de două secole, i-a strămutat peste Dunăre, de unde o parte din posteritatea lor se va fi întors în Carpați târziu, foarte târziu, abia în secolul XII sau chiar XIII. Mai pe scurt, noi suntem o ruptură medievală din actualii Macedo-români.

În opozițiune cu această teorie, cū m'amū încercatū a dovedi în *Istoria critică a Românilorū*, cumcă regiunea destulū de întinsă «dela Severinū pînă 'n Hațegū, delā munții Temeșianei pînă 'n Oltū» (t. 1, ed. 2, p. 306), adecă întregā Oltenia cu fășiele învecinate din Banatū și din Transilvania, n'a încetatū nicī o datā, dar nicī o datā, de a fi romānōscā. Același rezultatū l'amū dobânditū apoī în studiulū meū : «Țina Filma» (Bucur. 1877).

Pentru a decide într'unū modū definitivū între ambele direcțiuni, trebuia unū textū pozitivū, pe care l'a și descoperitū de curēndū profesorul Vasilievski în biblioteca Sinodală delā Moscva. Este unū «Στρατηγικόν», scrisū în a doua jumătate a secolului XI de cătrā unū mare boerū bizantinū Kekaumenos, amestecatū personalmente în tōte afacerile de atunci ale Bulgariei. Între cele-lalte pasage din acestū manuscris, iață anume acela, care ni se pare a fi categoricū contra lui Rösler și aprōpe în același mēsurā favorabilū teoriei mele :

Παραγγέλλω δὲ ὑμῖν καὶ τοῖς ἐξ ὑμῶν ταῦτο· ἐπεὶ δὲ τὸ τῶν Βλάχων γένος ἄπιστόν τε παντελῶς [ἔστι] καὶ διεστραμμένον, μήτε εἰς Θεὸν ἔχον πίστιν ὀρθήν μήτε εἰς βασιλέα μήτε εἰς συγγενῆ, ἢ φίλον, ἀλλὰ ἀγρονιζόμενον πάντας καταπραγματεύεσθαι ψεύδεται δὲ πολλὰ καὶ κλέπτει πάντο· ὀμνύμενον καθ' ἑκάστην ὄρκους φρικωδεστάτους πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ φίλους καὶ ἀθετοῦν ῥαδίως· ποιοῦντες ἀδελφοποιήσεις καὶ συντεκνίας καὶ συρίζομενοι διὰ τούτων ἀπατᾶν τοὺς ἀπλουστέρους· οὐδέποτε δὲ ἐφύλαξεν πίστιν πρὸς τινα, οὐδὲ πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους βασιλεῖς τῶν Ῥωμαίων. Πολεμηθέντες παρὰ τοῦ βασιλέως Τραιανοῦ καὶ παντελῶς ἐκτριβέντες ἐγλώσαν, καὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Δεκεβάλου ἀποσφαγέντος καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ δόρατος ἀναρτηθέντος ἐν μέσῃ τῆ πό-

Să sciți delā mine, voi și nepoții voștri, că alū Vlachilorū nēmū e necredinciosū la culme și stricatū, nicī lui Dumnezeu ținēndū credință drēptă, nicī împēratului, nicī rudei sau amicului, ci silindu-se a-ī anăgi pe toți. Marī mincūnoși și tâlharī vestiți, ei sunt pururea gata a jura prietenilorū cele mai grozave jurăminte, și a le călca apoī cu ușurință, făcēndū frății de cruce și cumetrii, meșteri de a înșela prin cle pe cei proști. Nicī o datā n'aū fostū ei cui-va cu credință, nicī chiarū vechilorū împērați ai Romānilorū. Împēratulū Traianū îi atacase, i-a strivitū de totū și i-a robitū, ucidēndū pe împēratulū lorū Decebalū, alū căruia capū a fostū înșirū într'o sulia în mijloculū orașului Roma. Ei sunt așa numiți

λει Ῥωμαίων. Οἱτοὶ γὰρ εἰσὶν οἱ λεγόμενοι Δάκαι καὶ Βέσσοι; ἴκουν δὲ πρότερον πλησίον τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ καὶ τοῦ Σάου, ὃν νῦν ποταμὸν Σάβαν καλοῦμεν, ἐνθα Σέρβοι ἀρτίως οἰκοῦσιν, ἐν ὄχρωις καὶ δυσβάτοις τόποις. Τούτοις θαρροῦντες ἔπεκρίνοντο ἀγάπην καὶ δοῦλωσιν πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους βασιλεῖς καὶ ἐξερχόμενοι τῶν ὄχρωμάτων ἐληίζοντο τὰς χώρας τῶν Ῥωμαίων ἔθεν ἀγνακτῆσαντες κατ' αὐτῶν, ὡς εἴρηται, διέφθειραν αὐτούς. Οἱ καὶ ἐξελθόντες τῶν ἐκεῖσε διεσπάρησαν ἐν πάσῃ τῇ Ἠπειρῷ καὶ Μακεδονίᾳ, οἱ δὲ πλείονες αὐτῶν ἴκησαν τὴν Ἑλλάδα...

(Vasilievski, *Совѣтъ и разказъ византийскаго бългуина XI вѣка*, Petersb., 1881, p. 106—2, 169.)

În acestŭ pasagiŭ cată să distingemŭ trei elemente diverse :

1°. Caracteristica Românului din punctulŭ de vedere alŭ inamicilorŭ sei trans-danubiani, căroră le venŭa fôrte la socotă, negreșitŭ, de a dice că străbuniŭ noștri îi învingeauŭ tălhăresce, iar nu voînicesce; ce-va analogŭ cu chipulŭ cumŭ ne-aŭ zugrăvitŭ totŭ-d'a-una și ne mai zugrăvescŭ Ungurii, ba nu tocmai de parte și de opiniunea medievală a Bulgarilorŭ despre «Românŭ — pisică» (cfr. Iasdeŭ, *Cuventŭ den bătrăni*, t. 2 p. 185).

2°. Confuse reminiscințe literare : pare-se din Constantinŭ Porfirogenetŭ despre riulŭ Sava în legătură cu Dunărea (*De administr. imp.* XLII); din Dione Cassiŭ despre tăierea capului lui Decebalŭ (ed. Gros, IX, 419); apoi nu mai scimŭ de unde despre Bessi, probabilmente din Strabone, unde acestŭ poporŭ tracicŭ din Balcani figuréză ca «tălharŭ peste tălharŭ» : Βέσσοι «ὅς ὄπερ τὸ πλεον τοῦ ὄρου νέμονται τοῦ Αἴμου, καὶ ὁ πὸ τῶν ληστῶν λησταὶ προσαγορεῖονται... (Strab. VII. 5 § 12), cela ce va fi îndemnatŭ pe Kekaumenos de a-ŭ înrudi cu Românii, caracterizaŭ de cătră dînsulŭ în același modŭ : «φέβεται δὲ πολλὰ καὶ κλέπτει πάνυ».

Dacŭ și Bessi. De 'ntăiŭ locuieră în vecinătatea Dunării și a fluviului Saŭ, numitŭ astăzi Sava, unde acumŭ locuescŭ Serbiŭ, în locuri tari și grele de străbătutŭ, pe cari rădemându-se, fățărău iubire și supunere cătră vechii împăraŭ, pe cândŭ din întăririle lorŭ năvălău și pustău provinciele Romanilorŭ, încătŭ aceșliŭ, perđendŭ rēbdarea. precumŭ amŭ spus'ο, ŭ-aŭ strivitŭ. Atunci fugindŭ de acolo, ei s'aŭ respânditŭ în totŭ Epirulŭ și Macedonia, cei mai mulŭ s'aŭ aședatŭ în Elada...

3°. Tradițiunea despre venirea Macedo-românilor din regiunea serbescă a Dunării.

Numai acestă din urmă elementă oferă o adevărată însemnătate. Este învederată că Bulgari, cu cari Kekaumenos era amic, și Români, în mijloculă cărora elă trăia în Tesalia, l-au povestit că : «légănulă Vlacheloră, de unde elă s'au respăndită apoi în Epiră, în Macedonia, în Elada, a fostă la Dunăre, «fiindă goniță de acolo prin năvălirea Serbiloră.» Acestă este fondulă tradițiunii. Restulă, unde însuși împăratulă Traiană ni se represintă ca strivindă și alungândă pe Români și cele-lalte, aparține cu deplinătate lecturiloră celoră nerumegate ale lui Kekaumenos în Dione Cassiă și pe ațură. În acea tradițiune nu este nemică despre Aureliană. E vorba de ună șiră de migrațiunii cu multă posterioare, prăspete încă pe atuncă în memoriă, tôte dela nordă spre sudă, dela Dunăre pînă 'n fundulă Greciei, nici cumă în linia diametralmente opusă, pe care și-o închipuă Rösler. Și să se observe bine că acei Români veniău din Serbia, adecă anume din direcțiunea Banatului și a Olteniei. Serbi, năvălindă dela crivăță, trebuia să împingă spre mēdă-đi pe oricâți Români aă găsită în calea loră; dar oricâți n'au fostă în drumulă invasiunii, care nu s'a atinsă de Oltenia și de latura orientală a Banatului, acei toți aă remasă neclintiti pe loc : «dela Severină pînă'n Ilațegă, dela munții Temeșiane pînă'n Oltă». Aceștiia însă, străini lupteloră din Bulgaria, nu interesa pe Kekaumenos, după cumă nu'lă interesa nici Ungurii săă Nemții.

Iată în ce modă descoperirea profesorului Vasilievski aruncă lumină asupra așa numitei probleme rösleriane. Și totuși noi persistămă a crede, că studiulă metodică ală limbei române, în tôte fazele ei și după tôte dialectele, limpedesce și nu va înceta de a limpeđi acēstă cestiune mai bine decătă orice textă curată istorică, fie chiară atâtă de prețiosă ca celă de mai susă din Kekaumenos.

În opera sa capitală «Romänische Studien», apărută la 1871, Rösler nu vorbește nicăiri despre *doină*. În orice

casă, pe atunci elă n'ară fi fostă dispusă de a atribui acestei vorbe o origine dacică, de vreme ce într'ună pasagiū de acolo (pag. 127) abia admite, ca ună dubiosă «póte», amestecul coloniloră romanī cu «óre-care» sânge dacicū: «die «vielleicht mit einigem dacischen Blute vermischten «römischen Provincialen». Celū multū, moștenitorū alū ideilorū lui Sulzer, elū ară fi repetatū după acesta, că la Românī *doi-na* pentru cântecele lumescī corespunde lui *te-ri-rem* pentru cânturī religiōse, și că Slovaciī, de câte orī fredonéză fără textū, o facū «mit dem fast gleichlautenden Worte», pe cândū Nemșīlī în asemeni ocașiunī preferă pe *ti-di-ri-tall-tam* (Sulzer, *Gesch. d. transalpin. Daciens*, t. 2, p. 322-3); o minunată combinațiune, pe care pēcalū că n'a cunoscut' o d. Cihac. Ei bine, departe de a re'mprospēla pe *te-ri-rem* alū magistrului seū Sulzer, Rösler apare, peste doi ani după desvoltarea cea laboriōsă și multū meștesugilă a sistemēi sale, cu unū articolū intitulatū «Ce-va despre limba tracică» (*Einiges über das Thrakische* în *Zeitschr. f. die österreich. Gymnasien*, 1873, p. 106), în care iată ce đice :

«Wenn das walach. *doĭnă* Lied alt ist, so könnte es leicht «aus dem Dakischen, oder dem Getisch-Thrakischen (Moesiens) stammen, denn von den Nachbarsprachen des Römānischen kennt es keine und das entfernte Litauisch (*dāinā* «Volkslied) stand niemals mit ihm in Berührung...»

Adecă :

«Dacă vorba romānă *doĭnă* «cântecū» e veche, atunci ea «póte lesne să derive din limba dacică saū geto-tracică din «Mesia, fiind-ca din grațurile învecinate n'o cunosce nici unū, iar depărtațiī Litvanī cu *dāinā* «cântecū poporanū» «n'au statū nici o dată în contactū cu Românīl...»

Sunt curiōse cele doue reserve, pe carī le stabilește aci Rösler :

1° «dacă vorba romānă *doĭnă* e veche...»

2° «din limba dacică saū geto-tracică din Mesia...»

Câtă pentru prima rezervă, vechimea cuvîntului *doină* la Români e mai pe susă de orî-ce îndoelă. Elă resună de secolă pretulindenă pe toată întînderca Daciei lui Traiană, și mai alesă în creerii Carpaților, ast-felă că popa Sava Bărcianu îlă și traduce fôrte bine prin «cântecă de munte»: «*doina*, ein Gebirgslied» (*Roman.-deutsches Wörterb.* p. 72). Resultă dară, chîtară după Rösler, că noi amă luată pe *doina* dela Daci. Fiîndă însă că acêsta l'ară fi pusă în contradicțiune cu cele spuse allă dată despre pré-puținulă amestecă ală coloniloră romană cu Daci, elă se grăbesce a adăoga: «saă din limba geto-tracică din Mesia».

Ramura nordică a Traciloră pare a fi diferită prin limbă de ramura sudică aprópe totă așa precumă diferă cele doue ramure ale familiei lingvistice leto-slavice. Litvaniă aă pe *daina* «cântecă poporană»; Slaviă n'ó aă de locă. In același modă e posibilă ca să fi avută Daciă pe a noastră *doină*, fără s'ó aibă în același timpă frații loră de peste Dunăre. La Albanesi, uniculă restă directă din ramura tracică sudică, nu există nici ó urmă de *doină* în nici unulă din sub-dialectele celoră doue mari dialecte albanese. Albanesce «cântecă» se chiamă *kángă* saă *kančkă*, adăogându-se cătră celă «de amoră» epitetulă *dasurie*, cătră celă «voinicescă» *haidutărie*. Pe de allă parte Bulgariă, la prima venire a căroră în Mesia se mai găsiăă încă acolo pînă în secolulă VII unele remășițe de Traci, după cumă a demonstrat'ó însuși Rösler într'ună studiă specială (*Ueber den Zeitpunkt der slavischen Ansiedlung an der unteren Donau*, Wien, 1873, p. 42), n'ău moștenită dela acesteă nemică măcară înrudită cu *doină*. Bulgăresce «cântecă» se țice cu termenulă generală pan-slavică *přasnja* saă *přasenj*. Prin urmare, pînă la probă contrară, se înlătură și a doua rezervă a lui Rösler: «din limba geto-tracică din Mesia».

Urměză dară că Romaniă din Carpați aă pe *doina* anume dela Daci. Cumă remâne însă atuncă cu teoria despre eșirea cea pré-timpuriă peste Dunăre și reîntórcerea cea pré-tărđiă

de acolo a străbuniloră noștri? În aparință, cestiunea e foarte simplă. Românii — ară fi putută respunde Rösler — au luată cu sine la plecare pe *doïna*, au colindată cu *doïna* în cursă de vr'o mie de ani pe unde mai trăescă pînă astăđi Macedo-românii, și apoi deslipindu-se de aceștia, cu cari formaă înainte ună singură corpă în intervală de aprópe đece secolă, s'au întorsă în Dacia lui Traiană ducendă iarășă cu sine pe *doïna*. În realitate însă cestiunea e departe de a fi atâtă de simplă. Dacă în cursă de o mie de ani noi amă fostă una cu Macedo-românii în Balcană și la Rodopă, cumă dară Macedo-românii nu cunoscă și ei pe *doïna*? Faptulă pozitivă este că ei n'o cunoscă, întocmai după cumă n'o cunoscă Albanesii și n'o cunoscă Bulgarii. Peste Dunăre, afară numai dóră d'a-lungulă ei pe la coloniele moderne daco-române, *doïna* nu se află nicăiri.

Să aplicămă acumă acestă fenomenă cătră ambele ipotese în luptă: de'ntăiă, cătră ipotesa ne'ntreuptei continuități a Româniloră în Carpați, și anume în Banată și'n Oltenia, precumă amă susținută o eă și precumă o confirmă textulă lui Kekaumenos; apoi cătră ipotesa cea opusă a lui Rösler.

Dacă Românii n'au deșertată nici o dată Dacia, ci numai din timpă în timpă, în totă cursulă véculă de mijlocă, revărsău peste Dunăre stoluri, din cari descindă în mare parte actualii Macedo-români și actualii Istro-români, atunci e foarte naturală ca *doïna*, deși se conservă în cuibulă seă, unde nemică n'o sdruncină, totuși să se fi perdută la acele depărtate colonie, puse în alte condițiuni teritoriale, culturale și etnice.

Dacă, din contra, totalitatea elementulă românescă a părăsită Dacia sub Aureliană pe la 270, rămăndă de aci în Balcană și la Rodopă pînă pe la 1200, după cumă susține Rösler, adecă celă puțină vr'o noue secolă, la expirarea că-roră abia o parte s'au întorsă la Dunăre, atunci este învederată că în cursă de acei noue secolă toți Românii aveău pe *doïna*, de vreme ce unii din ei au putută s'o readucă în Dacia, și deci pînă pe la 1200 o cunoscăă și actualii Macedo-români,

fără ca să mai vorbim de cei din Istria. Ce minune dară că de o dată, mănținându-se în aceleași condițiuni teritoriale, culturale și etnice, tocmai Macedo-românii o perdă cu desăvârșire după anul 1200, pe cândă noiăștia o strecurămă intactă prin atâtea și atâtea schimbări de pozițiune geografică, de dezvoltare socială, de contacte cu diferite popóre străine ? E peste putință !

Prin cuvântul *doină*, însuși Rösler își restórnă întréga teoriă.

IV.

«Z G L O B I Ů»

CU UNŮ RESPUNSŮ LUŮ MIKLOSICH

În Glosariul repositurilor Lauriană și Maximă, la pagina 534, cuvântul *sglobiă* se explică prin «nestimpărată, nebunatăcă, petulante, resfățată», și se mai adaugă că : «nu sună a românește», dar fără a se propune vre-o etimologie.

În Lexiconul Budană dela 1825, la pag. 641-2, *sglobiă* se traduce prin :

«1°. întrecută, reă, schlimm, muthwillig;

«2°. brudină, prostacă, einfältig» ;

însă iarăși fără nici o derivațiune.

În Dictionarul româno-francesă al lui Costinescu, la pag. 513, se aducă *sglobiă*, *sglobire*, *sglobelă*, *a se sglobi*, explicându-se prin «nebunatăcă, sburdalnică, jocuri, a se juca», și adăugându-se că : «se dice de copii.»

Cea mai bogată exegesă a cuvântului, totuși fără etimologie, ne întâmpină în Dictionarul d-lui Raoul de Pontbriant la pag. 675 : «*sglobiă*, espiègle, folâtre, mièvre, sémillant, pétulant, mutin, badin, «éveillé, joyeux à l'excès» ; apoi : «*sglobeniă*, espièglerie, malice, «joie folle, extravagance» ; de aci : «*a se sglobi*, être espiègle, folâtre etc.» ; în fine derivatele : «*sglobicărune*» și «*sglobire*».

Scrierea cu *s* o găsim în vechea gramatică a lui Molnar dela 1788, la pag. 54 : «*sglobis*, *sglobiă*, der Unbesonnene», unde se aduce între exemplele cu *-iă*, alături cu : «*scipis*».

În Arone Pumnulă, pe care 'lă vomă cita mai josă, în locă de finalul *-iă* vedemă *-ivă*: «sglobivă», «sglobivă».

Oră-care ară fi originea cuvintului, romanică saă neromanică, elă este la noi nu numai fórte populară, dar încă de o energiă aprópe onomatopoetică. Ară fi culmea de reă gustă de a'lă înlocui prin vre-ună romanismă al-de «petulante», de exemplu în următorul portretă ală unei *Oltence* din «Domnulă Tudoră» ală lui Boliac :

«Glasu 'i ună timbru ce înfórá,
«Ună órgană dulce ca de vióră,
«Ş'o frunte naltă de cheruvimă.
«D'eră tăcută şi gânditóre,
«Părea ună ângeră în meditare;
«D'eră s g l o b i e şi vorbitóre,
«Eră speranţa cării zimbimă . . »

Pentru a stabili acumă sorgintea lui *sglobiă*, să constatămă mai întâi de tóte că :

1°, Scrierea cea corectă e *zglubiă*. ca în Molnar, în Radu Timpea şi 'n gura poporului ;

2°. Finalul *-iă*, ca în *betiă*, *târđiă*, *timpuriă* etc , provine aci din *-ivă*, conservată de Pumnulă;

3°. Sensulă fundamentală, indicată mai alesă în Lexiconulă Budană, este «reutăciosă».

Vomă avé dară pe *zglubiă* «reutăciosă», care derivă d'a-dreptulă din paleo-slaviculă *zlobivă* (ЗЛОБИВА) «reutăciosă» dela *zloba* (ЗЛОБА) «maliţiă».

Este curiosă că acéstă etimologiă, atâtă de uşoră şi atâtă de învederată, n'au nemerit'ó nici Miklosich, care omite pe *zglubiă* între slavismele limbei române; nici d. Cihac, care face ună adevărată saltă mortală ideologică pentru a trage pe *zglubiă* din neo-slaviculă *sglola*, *sglob* «articulation, joint, jointure» (*Dict. d'étym. daco-rom.* II. 342); nici d. Wilhelm Schmidt, într'ună studiă de totă necunoscută despre elementele slavice la Români, publicată unguresce în *Az Erdélyi Muzcum-egylet évkönivei*, 1867, p. 26, unde derivă pe *zglubiă* din slaviculă *glupă* (ГЛУПЪ) «prostă».

D. Cihac traduce cuvintulă prin: «relăché, turbulent, effréué,

fringant, folâtre, gaillard», și citează trei exemple de întrebuintarea lui, doue din *Lepturariulă* lui Punnu: «gură s g l o b i v ă» și «fără de ispravă s g l o b i v i», celă de alți treilea din Antonă Panu: «z g l o b i ũ la fire». D-sa scie, prin urmare, că *sglobiŭ* este *zglobivŭ* și totuși nu i-a venit în minte de a se gândi la paleo-slaviculă *zlobivŭ* «reutăciosŭ».

Ce-va mai multŭ. Într'unŭ altŭ locŭ alŭ operei sale, la pag. 141, d. Cihac ne spune că în «Pravila Vasilie Vodă 32» se află cuvintulŭ *zlob* «malfaiteur, voleur», anume în pasagiulŭ : «oamenii cei domnești încă de se vor prileji să fie z l o b i și vor face asupreale», și pe acestŭ *zlob* d-sa îl crede — minunea minnilorŭ — a fi foarte înruditŭ tocmai cu *hotŭ*; iar despre *zglobiŭ* nici o vorbă. Să observămŭ în parentesi, că reproducerea pasagiului din «Pravila Vasilie Vodă 32» de către d. Cihac e greșită. D-sa s'a luatŭ după edițiunea cea foarte viciosă dela Botoșani din 1875, unde furnică erori peste erori. Să vedemŭ, dacă totŭ așa este *editio princeps*. În acea «Pravilă», tipărită în Iași la 1646, se află pe fôia 38 verso pasagiulŭ în cestiune, sunândŭ așa : ѡАМЕННИ ЧЕИ ДОМНЕЦЬ ꙗкж де съ вор прилежн съ «Фіе з л о к и в и ши вор фаче дсвпркле, ши вор ꙗпресрѧ сърѧчн фзрз «де мѡра домнїен...» Cine a cititŭ *zlobi* în locŭ de *zlobivi*, n'a băgatŭ de sémă că d'asupra lui *i* este unŭ *v*, și arŭ fi pututŭ să citească totŭ astŭ-felŭ *vo* în locŭ de *vor* sau *doniei* în locŭ de *domniei*, căci și acolo *r* și *m* sunt scriși d'asupra. Să mai adăogămŭ, că în acestŭ pasagiŭ, în care se vorbește de funcționari domnesci, *zlobivŭ* nu însemnă «malfaiteur, voleur», ci numai : «de manvaise foi».

Afară de Pravila lui Vasile-vodă, cuvintulŭ *zlobivŭ* se întrebuintă nu o dată în vechile tipăriture române.

Iată patru exemple numai din «Parimiile» mitropolitulŭ Dosofteŭ dela 1683 : 1°. «ca unŭ mielŭ nezlobivŭ (ка си' мїель незлобїнь)», f. 40 retro și 45 verso ; 2°. «cu fete de prunci nezlobivi (кс фаче де прсннї незлобїнї)», f. 77 verso ; 3°. «ca să-i cunoștemŭ blândete cę milosă a lui și să-i iscodimŭ nezlobivié lui (сън нскодїмь незлобїнїа лшї)», f. 12.

Aimă mai putę aduce altele din «Ievățătura» mitropolitulŭ Var-

lamă dela 1643, bună oră f. 273 retro : «cătă zlobă are omul (кѣтъ злѡбѣ арѣ омыслъ)» ; din «Divanulă lunei» ală lui Cantemiră, f. 186 verso : «indemnările și ntrarmăturile a zlobivelor poște (а злѡбивѣлѡр пофѣре), etc.

Ceța ce ne interesă însă mai cu deosebire în casulă de față, punândă capetă discuțiunii, este că deja în secolulă XVI paleo-slaviculă *zlobivŭ* a căpetatū la Români pe epenteticulă *g*, devenindă *zglobivŭ*. Iată pasagilă celă decisivă din Omiliarulă lui Coresi dela 1580, quat. XXV f. 5 verso : «nezglobivulă dumnezeu ce va slobozi noi de toată năpastă (незглобивѣлѡу доумнезѣс че ва слобози нѡи де тоатѣ нѣпастѣ)...»

Românilă pare a simți atăta dificultate de a pronunța *zlobiŭ* fără *g*, încătă d. George Sionŭ, în noua edițiune academică a «Divanulă» lui Cantemiră, la pag. 236, a cititū «zglobivelorŭ» acolo unde în originală nu există nicăiri vre-unŭ *g*. Totă «zglobivŭ», ba încă și cu cirilica зглобивѣ, în locū de «zlobivŭ», злѡбивѣ, a pusŭ d-sa în Glosarulă la acea edițiune, pag. 24. O greșelă așa dîcendă instinctivă, nevoluntară, din cauza unei urechi pré-romănesce, ca în Coresi de altă dată ! Păcată numai că d. Sionŭ traduce pe acelă *zglobivŭ* prin «fôrte plăcută», pe cândă în Cantemiră elă însemneză «neastîmpărată» și chiară «desfrînată». O asemenea eröre nu se mai scusă nici măcară prin fonetica romănescă.

În etimologia românilă *zglobiŭ* «nebunatecŭ» din slaviculă *zlobivŭ* «reutăciosŭ» sunt instructive sub raportulă curată lingvistică :

1°. Trecerea grupulă inițială *zl-* în *zgl-* este de același natură cu romaniculă generală *Sclavus* din *Slavus*, fr. *esclave*, ital. *schiauo*, provenț. *esclau*, de unde și la noi *Schiaŭ* muțatū din *Sclau*.

2°. Muțarea lui *sl-* în *Schiaŭ* față cu nemuțarea lui *zgl-* în *zglobiŭ* dovedesce că pe *Sclavus* Românilă l'au primită din afară gata, adecă cu guturală deja intercalată, pe cândă în *zglobiŭ* intercalarea guturalei se datoresce loră înșile, fiindă posterioară primiriă lui *zlobivŭ* ;

3°. Trecerea sensulă de *zlobivŭ* «reŭ» în *zglobiŭ* «nebunatecŭ» se pôte alătura cu trecerea analogă a sensulă în însuși «nebunatecŭ» din «nebunŭ» = «non-bonus».

Orî-cumû arû fi, așa cumû îlû avemû astă-đi, ca modificare de formă și ca nuanță de sens, cuvîntul *zglubiă* e românesc și curat românesc.

RESPUNSŪ LUÎ MIKLOSICH.

In ultima sa lucrare despre «Fonetica dialectelorū române» (Beitragē zur Lautlehre der rumunischen Dialekte, Consonantismus. II. Wien 1882), profesorul Miklosich consacră notiței mele despre *zglubiă* doue pagine 62-3, pe cart le reproducemû aci textualmente :

«Hier mag auch *zglubiă* schlimm, muthwillig, einfältig erwähnt werden. Es ist von Herrn R. P. Hasdeu in der Columna luî Traian 1882. 245 ausführlich behandelt und mit slav. zlobiv zusammengestellt worden, eine Ansicht, die auch dann als zweifellos anzusehen wäre, wenn dem *zglubiă* nicht *zglubiă* zur Seite stünde. *g* wird als ein Einschub wie *k* in *škiau* aus slavus erklärt, woraus auch it. schiavo, prov. esclau wird. Diess ist jedoch eine Deutung, die durch die zahlreichen mit *sl* anlautenden rumun. Wörter *slab*, *slave*, *slad*, *slajéske* neben *slojéske*, *slobód*, *slóre*, *s'og*, *sloj*, *slon*, *slúge*, *slut*, *slenine* einigermassen zweifelhaft wird. Diese Wörter machen es wahrscheinlich, dass die Rumunen das fremde slavus in der Form slavus aufgenommen haben. Wer diess annimmt, wird sich der Ansicht zuneigen, dass auch *zlobiv* in der Form *zgloliv* in das rumunische Eingang gefunden hat. Die Gruppe *sl* ist fremd 1. dem griech. daher *ἐσθ-λός* aus *ἐσλός* (Curtius, Grundzüge 379), daher *σθλοβνοι*, aslov. *slověne*, *σθλοβενικός*, slověnskŭ, *расисθλάβος* *rasislavŭ* usw. Vita S. Clementis 2. 3. 6 : an die Stelle von *θ* trat in späterer Zeit *κ* : *σκλαβνοι* bei Procopius ; 2. dem lat. : *Slaveni* bei Jornandes ; *selavi*, *selavinia*, *selavina*, *selavinica lingua*, *litterae selavinicae* (*slověnskŭ*) usw. aus dem neunten Jahrhundert ; 3. dem nhd., das ein *sl* im Anlaut ebenso wenig kennt wie ein *sm*, *sn*, *sw*. Indessen wird auch derjenige, der da meint, das rumun. habe dem Zuge der romanischen Sprachen folgend, in slavus zwischen *s* und *l* den *k*-Laut eingeschaltet, angesichts der vielen aus dem slavischen stammenden mit *sl* anlautenden Wörter sich schwer entschlossen diesen Einschub auch bei *zglubiă* anzunehmen. Unter diesen Umständen denkt man unwillkürlich an das altpolnische *zglibliwy iniquus*, *zglubicz se malignari*, *zglوبا iniquitas* neben *zlostny iniquus* W. Nehring, *Iter florianense* 116. *zglوبا* Sophienbibel ; *zglوبا* Linde. Nach Archiv 4. 258. ist in *zglوبا* aslov. *zŭloba*, *g* eingeschaltet. Demnach wäre *zglubiă* ein altpoln. **zglibliwy*, *zglibliwy*. Dieser Annahme scheint jedoch die Sprachgeschichte

«im Wege zu stehen : denn wenn es wahr ist, dass Völker auf einer gewis-
 «sen Culturstufe fremde Wörter nur im mündlichen Verkehr sich aneignen,
 «so ist die Aufnahme eines poln. *zglobiwy in den volksthümlichen Sprach-
 «schatz der Rumunen aus dem Grunde nicht wahrscheinlich, weil diese mit
 «Polen nicht in unmittelbarem Verkehre standen : ein slavisches Wort, das
 «wie *sglobiiti* in allen Theilen des rumunischen Sprachgebietes einheimisch
 «ist, kann nur aus dem bulgarischen oder dem kleinrussischen stammen :
 «unter dem ersteren ist nicht nur die heutige Sprache zu verstehen, sondern
 «auch jene ältere Variante derselben, der wie dem dakoslovenischen ж und
 «а nasale Vocale bezeichneten. Diese Erwägungen bestimmen mich den Mit-
 «forschern eine andere Erklärung vorzulegen, der wenigstens die angeführten
 «Bedenken nicht entgegenstehen. Bekanntlich bieten einige Wörter im aslov.,
 «bulg., serb. und kluss. dz für z, während das poln. in bestimmten Fällen
 «nur dz zulässt : aslov. dzvêzda, dzvêri, dzlo neben zvêzda, zvêri, zlo ; bulg.
 «dzvêzdă, dzvănée neben zvêzdă, zvănéc ; serb. dzora neben zora ; kluss. dze-
 «lennyj neben zelenyj ; poln. dźwięk für ein aslov. zvêkū ; nodze für aslov. nozê ;
 «auch dz besteht neben z. Ich habe über diese Erscheinung gehandelt in
 «Vergl. Grammatik I, 251. und die Ansicht ausgesprochen, dass aus g zu-
 «nächst dz und dž entsteht, woraus durch Abfall des d die Laute z und ž
 «hervorgehen : noga, aslov. nodzê, nozê, bulg. nodze, noze, poln. nodze, čech.
 «strziha, slovak. striga, stridžisko, das čech. strizisko lauten würde. Zu den
 «Wörtern mit dz neben z gehört auch zlo : aslov. dzlo, zlo, bulg. зло. Bu-
 «garski zbornik. Priopćio St. Novaković. Starine VI 33. 50. 57. злое 59.
 «зло 33. злила, злока 49 : daraus ergibt sich ein bulg. dzlobiv, woraus,
 «und hier beginnt das missliche der Hypothese, durch Metathese dzlobiv, das,
 «was wieder keinem Bedenken unterliegt, zglobiv wurde. Vergl. jedoch *žgiab*
 «aus žlêbū.»

Imi pare bine că ilustrulă slavistă recunoșce acum că românul
zglobiū se trage «fără îndoială» (zweifello) din slaviculă *zlobivū*, ceta
 ce 'i scăpase cu totul din vedere pe când scriea «Elementele sla-
 vice în limba română»; imi pare reū însă, în același timp, că re-
 stulă observațiunilor d-sale se întemeiază pūrū și simplu pe acea
 impregiurare că n' a în țele sū notița mea, darū n' a în țele s' o
 de locū; și iată cumū :

1° Eu amū spusū că : «mutarea lui *sl-* în *Schiaū* față cu
 «nemutarea lui *zgl-* în *zglobiū* dovedesce că pe *Sclavus* Români l'au
 «primitū din afară gata, adică cu guturala deja intercalată»; iarū
 d. Miklosich a înțelesū pe dosū că eū așū fi atribuitū Românilorū

intercalarea lui *k* în *Sclavus* din *Slavus*, și pornesce apoi a demonstra că acelui *k* existase mai de'nainte, tocmai cea ce am ă spus ă și e ă.

2° D. Miklosich afirmă că Românii nu puteau să adauge pe *g* în *zglubiă* din *zlobivă*, de ă ră ce n'au adausă pe *k* în *slabă*, *slavă*, *sladă*, *sleescă*, *slobodă*, *slovă*, *slogă*, *sloivă*, *slonă*, *slugă*, *slută*, *slănină*; dar ă afirmănd ă acăsta, d-sa uită că :

a) În tóte aceste cuvinte ca *slabă-slavă-slugă* etc. este *sl*, nu *zl* ca în *zlobivă*, încat ă cele doue-spre-deci exemple nu ă nici o valóre, intru cat ă se cere măcar ă un ă singur ă specimen ă cu *zl*, caci grupurile *zgl* și *skl* nu sunt identice, ci numai analoge ;

b) Chiar ă în grupul ă slavice ă *sl*, contra afirmațiunii celei categorice a d-lui Miklosich, Românii din Transilvania intercaléză une-ori pe *k*, ast-fel ă că lingă Turda, bună ă ră, poporul ă dice *sclabă* și *sclănină* în loc ă de *slabă* și *slănină*; dar asemenea *sclabă* sau *sclănină* nu se móiă nici o dată în *șchiabă* sau *șchiănină*, după cum ă s'a mutat ă *Șchiaă* din *Sclavus*, caci în casul ă din urmă *scl* ne-a venit ă nouă gata din afară, pe când ă în casul ă de'ntăi ă el ă s'a format ă deja pe tărîmul ă românesc ă ;

c) În fine, d. Miklosich n'a băgat ă în sémă vechile texturi, citate în notița mea, din cari rezultă că în secolii XVI și XVII Românii mai întrebuintă ă încă de preferință, aprópe exclusivamente, forma cea curat ă slavice ă *zlobivă*, fără *g*, cea ce vėdesce că sub acăstă formă anume, iar nu sub acea de *zglubivă*, cuvintul ă a trecut ă dela Slavi la Români, intercalarea lui *g* fiind ă dară posterióră.

3°. După ce a afirmat ă o dată, fără nici o umbră de argument ă, cum ă că Românii vor ă fi primiti dela Slavi pe *zglubiă* cu epenteticul ă *g*, d. Miklosich se apucă a explica pe acest ă *g* prin acea că Bulgarii pronunțau *dzlobivă* în loc ă de *zlobivă*, de unde prin metatesă se putea nasce *zdllobivă*, iar ă de aci—trecēnd ă dela Bulgari la Români — al ă nostru *zglubiă*; din nenorocire însă :

a) Forma metatetică *zdllobivă*, pe care însuși d. Miklosich o numesce «dubiósă» (das missliche der Hypothese), nu se arătă nicăiri să fi existat ă vre-o-dată la Bulgari ;

b) Ce-va mai mult ă, d. Miklosich nu ne dă vre-un ă singur ă e-

xemplu, pentru a proba măcară posibilitatea teoretică a unei metatese ca *zdllovivŭ* din *dzlovivŭ* în dialectul bulgară ;

c) Ce-va și mai multă, chiară forma bulgară *dzlovivŭ* e foarte problematică, de vreme ce Bulgarii de astăzi pronunță *zlo*, nu *dzlo*, iar în manuscriptul bulgară din secolul trecut, citat de d. Miklosich, se scrie de o potrivă *zlo* și *zlo*, ba chiară mai adesea *zlo*, ast-felă că *z* și *z* nu exprimă acolo nici o particularitate fonetică.

Ce mai rămâne dară în picioare din toate observațiunile d-lui Miklosich ? Rămâne numai și numai vechea formă polonă *zgloba* în locul de *zloba*, întocmai ca romănesce *zglobivŭ* din *zlovivŭ*. Dar însuși d. Miklosich recunoscândă că Românii n'au putută căpăta acea formă dela Poloni, urmază dară că la noi epentesa lui *g* trebuie considerată ca ce-va curată indigenă, independentă de același fenomen polonez, și încă — mai repetăm o dată — ca ce-va care începe a se arăta într'ună modă sporadică abia în secolul XVI, deși tute se înrădăci néză și se respăndesce.

Dacă d. Miklosich ară fi înțelesă notița mea, elă și-ară fi scutită ostenela celoră două pagine atâtă de ingrate, mulțumindu-se cu faptulă întrensecă, constatată de mine contra d-lui Cihac și a d-lui Schmidt, cum-că românulă *zglobivŭ* derivă anume din paleoslaviculă *zlovivŭ*, nemică mai multă și nemică mai puțină.

V

VOĬNICAME ŐI MIŐELAME.

**ISTORIA UNUI SUFIXŪ ROMANICŪ DESPĂRUTŪ
DIN LIMBA ROMĂNĂ.**

Incepemū prin a reproduce următórea observațiune a nemuritorului Diez (*Gramm.* ed. 3 t. 2 p. 322) :

«Italianii, Spaniolii și Portugesii întrebuițeză sufixulū -amen «cu unū sensū colectiv alū străinū limbei latine».

Așa lătinesce în *aeramen*, *certamen*, *tentamen*, *ligamen*, *velamen*, *vexamen* etc. nu se implică de locū ideia de mulțime, pe cândū italianesce *velame* «multe vĕluri», *bestiame* «multe vite», *contadiname* «mulți țĕrani», *gentame* «multă glótă», *legname* «multe lemne», *ossame* «multe óse», *saettame* «multe săgeți», saū spaniolesce *bestiame* «multe vite», *botamen* «multe buți», *cochambre* (= *cochamina*) «mulți porci», *osambre* (= *ossamina*) «multe óse» și așa mai încolo, sunt nesce expresiuni eminentement colectivale.

Sufixulū latinū propriamente ȓisū nu este -amen, ci numai -men, identicū cu latinulū -mon, cu greculū -μων, -μεν, -μιν etc., cu sanscritulū -man. Inițialulū a- în -amen este totū atâtū de extra-sufixalū ca și i- în *reg-i-men* saū u în *ac-u-men*, în cari tóte sufixū e numai -men, întocmai ca în *ger-men*, *ag-men*, *cul-men*, *ver-men* etc. În fondū dară, așa numitele sufixuri romanice -amen, -imen, -umen, pe cari Diez le pune în deosebi, se reducū la singurulū sufixū latinū -men. Cu atâtū și mai interesantū arū fi de a urmări modalitatea nasterii sensului colectiv alū în Occidente pentru -amen, fără ca să-lū aibă acolo și -imen, dacā nu și -umen, despre cari vomū vorbi mai la vale.

Singurulū cuvintū latinū cu -amen, în care se cuprinde ideia de mulțime, ba încă numai acĕstă ideia, este *examen* «roiū de

albine», «glótă de ómenî», «grămadă de animale», «mare că-
tine de lucruri» : *examen juvenum, examen muscarum, examen*
piscium, examen locustarum, examen infantium, examen malo-
rum etc. Puțină ne interesă aci, dacă *examen* este sau nu o
contractiune din *exagmen*, adică *ex-ag-men*, unde *-a-* aparține
cu totul rădăcinei, iar nu elementului formativ. Poporul
romană cunoscea numai forma *examen*, ca și când finalul
ar fi *-amen* precum este în *velamen* sau în *ligamen*, unde
rădăcina fiind *vel-* și *lig-*, restul *-amen* constituă element
formativ. Tóte grațurile neo-latine din Occidente au moște-
nită pe acest *examen* : ital. *sciame*, span. *enjambre*, portug.
exame, catalan. *exam* sau *axam*, provenț. *aysam* sau *issam*,
franc. *essain* etc. N'ar fi peste puțină, prin urmare, ca a-
céstă vorbă, deși singură, dar foarte răspândită pentru a ex-
prime tot felul de mulțimi, să fi concursă la popóarele
romanice a însuși sufixului *-amen* sensul colectivă, pe
care el nu-lă avusese în latina propriu ăisă. Eă unul nu
gădescă o altă cale mai nemerită pentru a-mă explica un
asemenea fenomen, afară numai dóră acea împregurare că
substantivă cu sufixul *-amen* se întrebunțeză în latina vul-
gară mai cu sémă la plurală, cea-ce ă va fi dată cu timpul
un sens general de pluralitate : *generamina, linteami-
na, odoramina, pinguamina, sputamina, vitulamina* etc. (cfr.
Rönsch, *Itala und Vulgata*, Marburg, 1875, p. 26—27).

Oră-cumă însă, fenomenul există, și o data existând, întrebarea cea importantă este de a se ști, dacă el e nu-
mai occidentală, după cumă părea a crede Diez, oră dacă
e comună tuturor Neo-latinilor.

În Omiliarul lui Coresi dela 1580 noi găsim de două oră
voinicame cu înțelesă de «mulți voinică». Ună pasagiă, la
quatern. XIII fóia 1 verso, sună : «ce-au fostă la codrulă Eleo-
nului, acolo amă îngereștile țării și voinicame (воиникамъ)
arhangheliloră unii nuori cu arepile vânturi aducé.....» Ală
pasagiă, la quatern. XXII f. 1. v. : «acéstă oastă a lu Dum-
nezeu chémă-se a cerului voinicame (воиникамъ)....» În

ambele pasage, cuvîntul înseamnă și nu poate să însemneze decât «oștire», «exercitus».

Voïnicame este în modul cel mai necontestabil un derivat dela *voïnică* prin acel sufix colectiv al *-amen*, pe care Diez îl află numai în Italia și în Spania. Dar *voïnică* e din punct în punct slavicul *воиникъ*, «miles, στρατιώτης» (Mikl. *Lex.* p. 71). Cum dară i s'ar fi putut adăuga sufixul exclusivamente romanic *-amen*, dacă acest element formativ nu exista pe atunci la Români în mai multe vorbe de provenință latină, ast-fel că străbunii noștri erau deprinși a-l întrebuința și aveau conștiință de semnificațiunea lui cea colectivă? Un sufix fiind sufix tocmai prin aceea că nu posedă o viață independentă, latinul *-amen* nu putea trăi în limba română singur-singurel, pînă la introducerea cea târzie a slavismilor; cu alte cuvinte, el trebuia să fi fost acățat pînă atunci la vr'o câte-va vorbe întregi, ba încă la mai multe, remase Românilor din moștenirea latină.

Vechile noastre texturi, întru cât sunt cunoscute pînă acum, ne-au conservat în această privință un specimen foarte prețios. În Omiliarul de pe la 1570, probabilmente cel de'ntăiu tipărit în limba română, pe care noi îl cunoșcem numai după extractele publicate de d. Cipariu (*Analecte* p. 16—29), ne întîmpină de trei ori vorba *mişelame* cu sens de «sărăcime»; și anume: «Mergu oamenii la beserecă, cumă acolo «popa să spue cuvîntul lu Dumnezeu sfînta evanghelie în «limba pe care grăescă oamenii, să putem înțelege noi mișelamé (μισηλαμέ); ce folosu e lor deca popa grăește în «limbă strină Rumânilor, sărbeste, de nu înțelegă, saă pre «altă limbă ce nu vor înțelege ascultătorii? cumă zice Pavelu «apostolū cătră Corinteni 155 zice: așa și voi cândă cu limbi «grăiți, d'unde nu dați uin cuvîntu adeveratū, cumă poate în- «țelge omu ce e grăitū? fi-va amu de veți grăi în vântū? «deîn care învățatură să învețe mișelamé (μισηλαμα) în «ce chipū trebuēște a cinsti pre Dumnezeu, și cine e Dumne- «zeu, și noi creștinii slugile lui în ce chipū putemă face și vie

«după voé și lăsată lui, și în ce putem sfinți numele lui; aici «trebuiește cumă popa să fie știutoriu cărților, așa va puté în-văfa pre mișelame (МИШЕЛАМЕ)...»

Românulă *mișelă* fiindă latinulă *misellus*, vechilulă nostru mișelame corespunde pe deplină unui italiană *misellame* «mulți mișei». Sufixulă *-amen* are aci, ca și'n voinicame, acelă sensă colectivă de o natură romanică specifică, pe care în deșertă îl vomă căuta la Latină în *miseramen* și'n alte formațiună analoge.

Însă printr'o singură vorbă ca mișelame, fie ea câtă de desă în circulațiune, dar în care ideia de «mulțime» nu este cea esențială, sufixulă *-amen* n'ară fi căpătată nică o dată în limba română o misiune colectivă atâtă de pronunțată, încâtă poporulă să'lă adauge chiară la slaviculă *voinică* în voinicame. Este învederată dară că Românilă, pînă pe la jumătatea secolului XVI, cată să fi avută ună numără însemnată de cuvinte cu *-ame*, de ex. : *osame* «multe ose», *vitame* «multe vite», *țerăname* «mulți țerană», *porcame* «mulți porci» etc., întocmai precumă le aă Italiană sau Spaniolă.

Acestă interesantă sufixă, cumă ôre a ajunsă elă să dispară cu desăvîrșire din limba română ?

Noă amă spusă deja mai susă, că'n latina finalulă *-amen* este același sufixă ca și finalulă *-imen*. În grațurile romanice din Occidente, sufixulă *-ime* din *-imen* e fôrte rară. Numă la Românilă îl vedemă multiplicându-se, și anume în două direcțiuni diferite : 1° ca sufixă abstractă, care se acață la adjectivă, de ex. *mărime*, *asprime*, *lungime*, *cătîme*, *treime*, *sutime* etc.; și 2° ca sufixă colectivă, care se anină la substantivă, precumă : *boierime*, *tinerime*, *ostășime*, *țerănime*, *popime* și altele nenumărate. În acéstă din urmă funcțiune, românulă *-ime* coincidă din punctă în punctă cu romaniculă *-ame*, astă-felă că, bună-ôră, cea ce figură în vechile nôstre texturi ca *voinicame* și *mișelame* se đice astăđi *voinicime* și *mișelime*.

Întocmai ca latinulă *-imen* la Românilă, se deduplică în Occidente latinulă *-umen*, mai alesă la Italiană, la Spaniolă și la

Portugeși, asociându-se pe de o parte în sensul abstract al adjectivului, precum *asprume* (=rom. *asprime*), *agrume* (=rom. *acrițe*), *grassume* (=rom. *grăsimi*), *verdume* (=rom. *verzi*), portug. *negrume* (=rom. *negre*) etc., pe de altă parte unindu-se cu substantivul pentru a le da o nuanță colectivă, de ex. *bottume* «multe buturi», *lagume* «multă porcărie», *salvaggiume* «multă vânată», span. *cardume* «mulți pesci», portug. *ovelhum* «multe oi» etc.

Numai *-amen* este un sufix colectiv al comun tuturor Neo-latinilor, de oră ce îl găsim atât în Occidente, precum și în vechile texte române. Colectivul *-umen* fiind exclusiv occidental, iar colectivul *-imen* exclusiv românesc, rezultă că aceste accepțiuni ale lor nu sunt romanice generale, ci s-au desfășurat deja mai târziu, dincolo pentru *-umen*, de încerc pentru *-imen*, printr-o usurpație a sufixelor abstracte *-umen* și *-imen* asupra terenului propriu al sufixului adevărat colectiv *-amen*. La Români, usurpația a reușit pe deplin, astfel că *-imen* a înecat pe *-amen*; în Occidente, ea s-a oprit la o jumătate de cale, așa că alături cu *-umen* ne mai întimpină și *-amen*, uneori chiar în același cuvânt, de ex. italianese în *saettume* «multe săgeți» alături cu *saettame* «multe săgeți». Usurpația a fost provocată și înlesnită, parte prin identitatea primitivă latină a celor trei sufixuri *-amen*, *-imen* și *-umen*, parte prin acea împrejurare că unii adjectivi capătă o nuanță colectivă din dată ce se substantivizează, de pildă *negrime* sau *verzi* = ital. *verdume* sau portug. *negrume* implică deja «multă negru» sau «multă verde», *grăsimi* = ital. *grassume* «multă grasă», și așa mai încolo.

De ce însă la Români victoria lui *-imen* asupra lui *-amen* a fost completă, pe când în Occidente *-amen* și *-umen* se mai luptă încă până astăzi? Această diferență între rezultatele concurenței dintr-o parte și din cealaltă trebuie să aibă o cauză românească specifică, pe care noi vom căuta a o limpezi prin două ipoteze.

În cuvîntul *omenime* este învederat că sufixul nu s'a adausă la singularul *omă*, de unde amă avé *omime*, ci la pluralul *ómenî*. Totu pluralul dară cată să fie și'n *boerime*, *tinerime* etc. În *voinicame* și *mişelame*, din contra, tulpina este singularul *voinică* și *mişelă*. Dacă ne vomă aduce acumă aminte de spaniolul *leñame* «multe lemne» alături cu spaniolul *osambre* «multe óse», vomă constata că celă de'ntăiu s'a formatu din singularul *ligname* = *lignamen*, pe cându celă ală doilea nu derivă din singularul *ossame* = *ossamen*, de unde ară fi *osame*, ci din pluralul *ossamina* redusă la *ossamne*, căci numai din *ossamne*, nică o dată din *ossame*, se póte nasce, după fonetica spaniolă, ună *osambre*. De ce óre atunci să nu admitemă că la Români sufixul *-amen* se adăoga de o potrivă la plurală și la singulară? Adăogându-se la singulară, avemă *voinicame* = *voinic-ame*; adăogându-se la plurală, amă avé *voinicame* = *voinicî-ame*, iar de aci prin asimilațiune *voinicime*. Diferința între fenomenul spaniolă și acelă română este, că într'unul se trage din plurală însuși sufixul, pe cându în celă-l'altă plurală este numai tulpina; în ambele casură însă ajungemă în ultima analisă la o bifurcațiune analógă a unuia și aceluiași sufixă.

În acestă modă s'ară stabili în cestiunea ce ne preocupă trei període :

1°. O períodă cându Români, alături cu sufixul abstractă *-ime* pentru adjectivă, posedă sufixul colectivală *-ame*, susceptibilă de a se adăoga substantiviloră la singulară și la plurală;

2°. O períodă cându sufixul *-ame* celă adausă la plurală, adecă *-i-ame*, începe a se confunda cu sufixul *-ime*, conservându-se totuși intactă în unire cu singularulă, adică precesă de o consónă;

3°. O períodă cându sufixul *-ime*, asigurându-și ună rolă colectivală prin completa sa fusiune cu *-i-ame*, înlătură cu încetulă de pe scenă sufixul colectivală *-ame*.

Maă concretă :

1°. Perióda cu *mişelame* şi *mişeliame* lingă *mărime*;

2°. Perióda cu *mişelame* şi *mişelime* lingă *mărime* ;

3°. Perióda cu *mişelime* lingă *mărime*.

Scimă bine că acăţarea sufixului *-ame* cătră pluralulă ro-mână în *-i* s'arū puté s'gdui prin contestarea pluralităţii lui *-i-* în *omenime*, de unde plécă întréga nóstră ipotesă. In ade-vărū, Româniī parū a fi posedatū alăturī cu *omū* = lat. *homo* = ital. *uomo* unū singularū *omene* = *hominem*, a căruī urmă se mai regăsesce la Macedo-români în *omnu* şi *ommu* alăturī cu *omu* (Miklos., *Rumun. Unters.* II, p. 74) şi care arū corespunde spaniolului *hombre* = *homne* şi francesului *homme* = *homne*. Pe de altă parte, finalulă *-mbre* la Spaniolī în *osambre* etc., pe care noi persistămū a *-lū* trage din pluralulă latinū *-mina*, mai alesū cândū alăturămū pe spaniolulū *lumbre* cu româmulū *lumina*, ambele din pluralulă *lūmina*, deşi forma română e cu scăderea accentului pe a doua silabă ca în *străinū* în locū de *străinū* din *extrăneus*, — finalulă *-mbre* e consideratū de Schuchardt şi mai cu sémă de Ascoli ca unū derivatū din ablativulū singularū *-mine* (*Archivio glottologico*, t. 2, p. 429—33).

Iată de ce vomū mai propune o altă ipotesă, în care purcedemū dela cuvinte cu finalulă *e*, ca *óste*, *pasere*, *căine*, de unde prin sufixulū *-ame* vomū avé *ostíame* saū *păseriame*, cu toniculū *-ia-* expusū a trece în *-i-* prin influinţa cuvintelorū inzestrate cu sufixulū adjectivalū abstractū *-ime* ca *mulţime* etc., întocmai precumū toniculū *-ia-* din latinulū *christianus* s'a redusū la *-i-* în româmulū *creştinū* prin influinţa cuvintelorū ca *vecinū* şi altele. In acestū chipū Româniī căpētaū câte-va vorbe în cari, ca în *ostíme* saū în *păserime*, finalulū *-ime* represinta în realitate o contractiune din *-iame*, dar în aparinţă prin *-i-* coincidea în acelaşi timpū cu desininţa plurală *ostí-i* saū *păser-i*. O asemenea coincidinţă era de ajunsū ca poporulū să începă a preferi pe *-ime* în locū de *-ame* pentru a exprime ideia de colectivitate, adecă de pluralitate. Lupta între *-ame* şi *-ime* s'a încinsū, şi *-ime* a biruitū graţia asemănării sale parţiale cu pluralulū *-i*. In scurtū, voi-

nicime pentru *voinicame* sau *mișelime* pentru *mișelame* s'arū datori unui felū de etimologiă poporană, înlesnită prin contracțiunea preliminară a unorū cuvinte ca *oștiame* sau *pășeriame* în *oștiime* și *pășerime*.

Acéstă a doua ipotesă nu presintă nici una din dificultățile celei de 'ntâiū; și totuși, preferindū din parte-ne pe cealaltă, noi le dămū pe ambele numai ca ipoteze, fiindu-ne de ajunsū faptulū pozitivū, dar pozitivū de totū, cumcă la noi sufixulū *-ime* a înlocuitū pe *-ame*, după cumū în Occidente se încercă a-lū înlocui sufixulū *-ume*.

Prin urmare, vechilū romanicū colectivālū *-ame* n'a peritū la Romāni, ci s'a pitulatū numai în colectivālulū *-ime*, pe care trebuī să'lū deosebimū de abstractulū *-ime*. În *măr-ime* e sufixulū latinū *-imen*; în *mișel-ime* însă e sufixulū romanicū *-amen*, trecutū fonetic esce în *-imen*, dar măi păstrāndū funcțiunea lui *-amen*.

Fără cele doue exemple de *voinicame* și cele trei exemple de *mișelame*, noi amū fi siliți a crede lui Diez că sufixulū colectivālū *-amen* este o proprietate exclusivă a latinătății occidentale, pe cândū în faptū elū aparține întregi romanității; și nici o dată n'amū fi în stare de a ne da sēmă, pentru ce unulū și același finalū abstractivéză în *mărime* pe adjectivulū *mare*, iarū în *boierime* colectivéză pe substantivulū *boierū*...

VI.

DOMNAME și TURCAME.

SUFIXULŢ ROMANICŢ -*AME* LA MACEDO-ROMÂNŢ.

În studiul de mai sus, noi am atins originea sufixului colectiv -*ame* în limbile romanice occidentale și am arătat vicisitudinile lui în dialectul daco-român, unde el s'a confundat pe deplin cu sufixul -*ime*, astăfel că abia îl mai găsim în cele două cuvinte *mişelame* și *voinicame* în texturi din secolul XVI.

N'am vorbit nemic despre dialectul macedo-român, căci acolo, întru cât îl cunoșcem după materialul lexicografic adunat de Kavalliotis și de Daniil, nu ni s'a oferit nici o urmă de colectivul -*ame*, pe care nu l'am găsit nici în gramatica macedo-română a lui Bojadschi.

În acest moment apare însă la lumină partea a doua din *Mostre de dialectul macedo-român* (Bucur. 1882, pag. 160 în-8), unde d. «Vangeliu Petrescu (Crușovean)» ne dă specimene nu numai de basme, dar încă și de «poesii populare». Aci, într'o elegie la pag. 48 figură următorul final :

luă și iac delă orfanie,
se duse Pîrlep la o duviane
și se așirna la croiere,
tea și 'lă cósă cuparane,
tea și 'lă vindă ti Bairame,
pe la Turci și la d o m n a m e
tea și plătéscă la orfanie;

ceia ce se traduce :

luă postavu de omu săracu,
se duse 'n Pârlepă la prăvălia

și se puse la croire,
ca să 'lă facă ghebă,
ca să 'lă vință la Bairame,
pe la Turci și la d o m n i,
ca să plătescă la sărăciă...

Iată dară d o m n a m e, fórte lămuritū, cu sensulū colecti-
valū de d o m n i.

În aceiași colecțiune, la pag. 120—21, găsimū unū pasa-
giū din balada nōstră despre «meșterulū Manole» :

Ca să 'mī rădicați
Aici să 'mī durați
Mănăstire naltă
Cumū n'a mai festū altă,
Că v'oiū da averi,
V'oiū face b o i e r i...

tradusū macedonesce în următorulū modū :

Tea să 'nī anălțați
Aóte să 'nī adărați
Monastirū analtu
Cumū nu mai fu altu,
Că va să vē daū averi,
Va să vē facū d o m n a m e....

Apoi în nota dela pag. 153 meritosulū colectorū ne spune
că : «d o m n a m e înseamnă domniū, domnitorī străini, boe-
rii turcesci».

Cu acéstă ocașiune, revēdēndū mica, dar fórte interesanta
colecțiune de cāntece poporane macedo-romāne, publicată de
de-multū de amiculū meū Caragiani, amū găsitū într'una din
ele următorulū versū :

C'unū căpitanū se se maritā,
Și-unū mușatū gione cu elū s'amintā,
Și armatele ameale acelū s'le lia
Și pri T u r c a m e tutū se da .,

ceia ce este tradusă acolo prin :

Cu unŭ căpitanŭ să se mărite,
Și unŭ frumosŭ june cu elŭ să facă,
Și armele mele acela să le iea
Și în contra Turcilor ŭ mereŭ să dea...

(Caragiani, *Româniŭ din Macedonia*, în *Conv. liter.* 1863 p. 387).

Adecă macedo-românulŭ *Turc ame* corespunde din punctŭ în punctŭ actualuluiŭ daco-românŭ *Turcime*.

Ore nu cumŭ-va acestŭ sufixŭ colectivalŭ *-ame* se va mai fi conservândŭ la Macedo-românŭ pe ici pe colea numai în poesia poporană, după ce se va fi perdutŭ în graiulŭ de tôte ȃilele?

Nu scimŭ.

Domname și *turcame* sunt singurele cunoscute noue cuvinte macedo-române, în cari se păstrează, dar se păstrează cu perfecțiune, romaniculŭ *-ame*.

Și ce e nu mai puținŭ importantŭ, este că acolo elŭ nu s'a înlocuitŭ ca la noi prin *-ime*, care în morfologia macedo-română își ține rolulŭ restrînsŭ de sufixŭ adjectivalŭ abstractŭ. Așa în Kavalliotis și în Daniilŭ noi aflămŭ *lărgime* (λαρτζήμε) dela *largu*, *lungime* (λουντζήμε) dela *lungu*, *gresime* (γκρεσθήμε) dela *grasu*, *arăcime* (αρατζήμε) dela *rece*; dar nicăiri ce-va ca *ostime*, *țărănime*, *popime* etc. Nicŭ chiarŭ *multime* nu există la Daniilŭ și Kavalliotis, ci numai *multă* (μουλτιάτζα), deși la Bojadŭchi (ed. 1813 p. 202) se află: «*mulcime* di oameni». Să observămŭ în parentesŭ, că românuluiŭ *multime* îi corespunde, la capetulŭ opusŭ alŭ lumii latine, spaniolulŭ *muchedumbre*, o formațiune foarte curioasă, în care sufixulŭ *-ume*, paralelŭ lui *-ime* alŭ nostru, s'a adausŭ cătră latinulŭ *multitudo*, căci *muchedumbre* represintă unŭ prototipŭ *multitudumina*.

În orŭ-ce casŭ, *domname* și *turcame* ajungŭ pentru a constata atâtŭ existența primitivă a colectivaluluiŭ *-ame* la toți Româniŭ, fie de de'ncolo, fie de de'ncóce de Dunăre, precumŭ

și caracterul său romanic general, iar nu occidental exclusiv, după cum se credea pînă acuma.

Terminându, dacă vom alătura sôrtea lui *-ame* în cele două mari dialecte române, rezultatul comparațiunii este dintre cele mai instructive. În dialectul daco-român, acest sufix trece printr'o filieră perfectamente paralelă cu trecerea lui în limbile romanice occidentale. De 'ntâi, se pune în luptă cu un alt sufix înrudit: la noi *-ime*, în Occidente *-ume*. După aceea, sufixul cel antagonist își altoesce treptat sensul colectiv, astăfel că *-ume* în Occidente și *-ime* în daco-româna încetăză de a mai fi nesce sufixe curat adjectivale abstracte. În fine, cînd altoirea e completă, *-ume* începe a goni pe *-ame* în Occidente, iar *-ime* reușește pe deplin a-l înlocui la noi. Acest paralelism dovedește că procesul se face pe o cale normală, limbile ce 'lă îndură, daco-româna și graiurile occidentale, dezvoltându-se fie-care, secol după secol, în cuibul său propriu printr'un impuls organic, liniștit, constant. Cu totul altfel este în dialectul macedo-român, unde sufixul *-ame*, cu excepțiunea a vr'o două specimene, dispăre fără a se fi luptat cu *-ime*, care rămîne acolo pînă astăzi numai adjectival abstract. Tragă de aci o consecință acei ce pretind că noi aștia, după o lungă vagabundare, am revenit în Dacia lui Traian abia pe la finea vécului de mijloc! Dialectul macedo-român, nu al nostru, resimte în tôte particularitățile sale, mai cu sémă fonetice și morfologice, urmele unei puternice sguuirii. Plecîndu dela daco-româna, linguistul își pôte explica pe macedo-româna; plecîndu dela macedo-româna, din contra, daco-româna va fi o eternă enigmă.

A se mai vedé cele spuse mai sus în studiul «Doîna restórnă pe Rösler».

VII.

CRESCETŪ și URȚICA.

ETIMOLOGIA POPORANĂ DIN EPOCA FORMAȚIUNII LIMBEI ROMÂNE.

Lexiconul Budanū (pag 146) explică vorba «*crescetū* vel *creștetū*» prin «*vertex capitis, Wirbel*», și o derivă celū de'ntăiū din latinulū *crista*, de unde noi avemū deja *créstă*.

D-lui Cihac (*Dict.* I. 62) plăcēndu-ī acēstă etimologiă, d-sa o mai completēză prin ipotesa unuī prototipū latinū *cristetum*.

D. Miklosich (*Beitr. z. Lautl. d. rumun. Dial. Conson.* II. p. 83) apróbă derivațiunea luī *crescetū* din *crista*, mai adăogându că ș în locū de *s* nu se pôte explica decâtū prin influința formeī albanese *kreștă* «*créstă*»: «*st ist nur aus dem Albanischen zu erklären*» (cfr. Miklosich, *Rumun. Untersuchungen*, II, p. 21).

În fine, d. dr. Gaster (*Revista pentru istoriă*, I pag. 31) se acață la rindulū seū de aceiași etimologiă, desvoltând'o în următorulū modū: «*Dela lat. crista* avemū românește: *creaștă*; de aci însă nu se poate deriva directū *creștetū* cu ș palatalū, pentru care nu există nici o causă fonologică; pentru terminațiunea *-et* propune Cihac ca etimon latinescū *cristetum*, dar nici așa ș palatalū nu este explicatū. Numai dacā priimimū mijlocirea albanesuluī *kreștă* putemū ajunge la rom. *creștetū*»

Pentru d. Gaster, a căruia tendință mai multū decâtū rösleriană noi amū indicat'o deja în *Columna lui Traianū* (III p. 528), acēsta arū fi încă o dovadă, totū așa de solidă ca tôte pe câte le aduce, cumcă Româniī aū venitū aci din prejmete le Epiruluī abia în véculū de mijlocū.

Din fatalitate pentru o asemenea teorie, alū nostru *crescetă* are a face nu numai cu *créstă*, dar încă și cu «a *crește*», măcarū că nu se trage d'a-dreptulū din «a *crește*», după cum ō credea d. Raoul de Pontbriant (*Dict.* p. 163) și repositiū Laurianū-Massimū (*Dict.* ad. voc.), acești din urmă mai punēdu-lū în paralelă cu italianulū *crescita*, de totū diferitū prin origine, prin formă și prin sensū.

Sub numele de «etimologiă poporană», nemșesce *Volksetymologie*, este cunoscutū în Linguistică unū fenomenū fōrte interesantū, pe care pe la 1850 l'a studiatū pentru prima ōră mai de aprōpe profesorulū Förstemann și care consistă în tendința poporului de a modifica forma unuī cuvintū isolatū saū rarū, fie elū străinū orī pāmintēnū, după calapodulū altorū cuvinte mai respāndite, mai clare, mai avute în derivate.

Din cele scrise pīnă acumū asupra acestuī importantū fenomenū, vomū indica aci :

Förstemann, *Ueber deutsche Volksetymologie*, în Kuhn's *Zeitschr.* t. 1 (1852) p. 1—25 și t. 23 (1877) p. 375—84 ;

Schuchardt, *Der Vokalismus des Vulgärlateins*, t. 3 p. 344—51 ;

Andresen, *Ueber deutsche Volksetymologie*, ed. 2, Heilbronn, 1887, in-8 ;

Dossius, *Einige Beispiele der Volksetymologie im Neugriechischen*, în Bezzenberger's *Beiträge*, t. 2 (1878) p. 338—40 și t. 3 p. 87 ;

Weise, *Volksetymologische Studien*, ibid. t. 4 (1879) p. 68—94 ;

Malinowski, *Zur Volksetymologie*, în Kuhn's *Beiträge*, t. 6 (1870) p. 300—305 ;

Karłowicz, *Sloworód ludowy*, Kraków, 1878, in-8 ;

Kruszewski, *Ob analogii i narodnoj etimologii*, în Kolosow, *Russkij filologiczeskij vjestnik*, t. 2 (1889) p. 109—20 ;

Appel, *K slavjanskomu narodnomu slovoizvodstvu*, ibid. t. 3 (1880) p. 86—90 și t. 4 (1880) p. 63—6 ;

Caix, *Studi di etimologia italiana e romanza*, Firenze, 1878, p. 191 → 6 ; etc.

Așa Italianulū din *veletta*, deminutivū dela *vela*==lat. *vigilia* «străjă», a făcutū *vedetta*, ca și cândū s'arū trage din *vedere*, de vreme ce o sentinelă, în adevērū, trebuī să v ed ă bine ; iară Spaniolulū din lat. *vagabundus* a făcutū *vagamundo*, ca și cândū arū însemna «retăcitorū prin l u m e».

Ei bine, totu de o asemenea origine ca *d* pentru *l* în *vedetta* din *veletta*, sau ca *m* pentru *b* în *vagamundo* din *vagabundo*, este și trecerea lui *s* în *ș* în românul *crestetă* în locu de *crestetă*.

Dacă vomă admite unū prototipū latinū *cristetum*, propusū de d. Cihac, deși elū nu ne mulțumesc, atunci Românul trebuia să formeze mai întâiū *crestetă*, de unde însă se simția vrëndū-nevrëndū împinsū la *crestetă* prin etimologia poporană dela *crescere*, de óră ce o *créstă* nici nu este alt-ceva decâtū o «excreșcă»: «crête, une ex cro issance», după definițiunea lui Littré (*Dict.* p. 893).

Amū spusū că prototipulū *cristetum* nu ne place. În adeverū, dintr'unū *cristetum* s'arū fi făcutū românescē *crestetă* cu accentulū pe ultima silabă, fiindū că sufixulū latinū *-etum* era totū-d'a-una accentatū pe *-e*. E multū mai probabilū că Românii d'a-dreptulū din *créstă* aū formatū *créstătū* după analogia lui *capătū* dela *capū*, prin urmare deja într'o epocă post-latină.

În orī-ce casū, fie plecândū dela dubiosulū latinū *cristetum*, fie dela o formațiune românescă analogică *créstătū*, totū încă noi nu putemū ajunge la *crestetă* decâtū numai prin etimologia poporană dela *crescere*.

Este influința fonetică a unū cuvintū românescū asupra unū altū cuvintū românescū, înlesnită prin asemnarea materială a ambelorū și provocată prin asociațiunea lorū ideologică. Totū așa în Meso-latinulū *moriment* dintr'o înscripțiune (Tomaschek, *Zur Kunde der Hämus-halbinsel*, Wien, 1882, pag. 55) și'n alū nostru *mormîntū*, sonulū *n* din latinulū *monumentum* arū fi resistatū de a trece în *r*, dacă destinațiunea funerară a monumentelorū nu făcea să se nască o etimologiă poporană dela *morior* sau *mortuus*. În tóte acestea — nemicū albanesū!

Crestetă, ca rezultatū alū etimologiei poporane, se formulează dară în următorulū modū :

$$crestetă = créstătū (créstă + [cap]ătū) + cresce[re]$$

Dacă nu datéză chiarū din fasa cea de'ntăiū a limbei nóstre,

În ori-ce casă elă este fôrte vechiu, de oră ce'lă găsimă și 'n dialectulă macedo-română sub forma *créstedu*, la Kavalliotis *κρίσστιντου «κοροφή, cacumen»* (ap. Thunmann p. 203), în care finalulă -*d* pentru -*t* merită o deosebită atențiune. Din latinulă *languidus* Macedo-românii au făcută *lângetu* (Petrescu, *Mostre de dialectul macedo-român*, II p. 156), în care media (*g*) + media (*d*) s'au dissimilată în mediă (*g*) + tenue (*t*). Același fenomenă de dissimilațiune fonețică ne întimpină în macedo-românulă *créstedu*, în care tenuia (*st*) + tenuia (*t*) se înlocuescă prin tenuiă (*st*) + mediă (*d*). Forma *crésetu*, ală nostru *crescetă*, este dară cea primitivă.

Ori-cătă de vechiu ară fi la noi *crescetă*, totuși și mai venerabilă, de astă dată chîară din epoca formațiunii limbei române, este ună altă productă ală etimologiei poporane, care aruncă în același timpă o lumină asupra vieței intime a străbuniloră noștri.

Din latinulă *urtica* «urdică» s'au născută ital. *ortica*, sardulă *ortigga* și *ortija*, span. și portug. *ortiga*, provenț. *urtica* sau *ortiga*, franc. *ortie*, vallon. *ourtièie*, reto-rom. *urtia* etc.

În tôte aceste forme romanice s'a conservată sonulă *t*, și chîară întréga silabă accentată -*ti*- din prototipulă latină *urtica*.

Există numai două excepțiuni, datorite ambele etimologiei poporane : siciliano-neapolitanulă *ardica* sau *ardicula* și românulă *urdică*.

Pe neapolitanulă *ardica* și sicilianulă *ardicula* deja Schuchardt (*Vokai*. t. 1 p. 184, t. 3 p. 97, 344) le-a explicată fôrte bine ca derivândă din *urtica* prin etimologia poporană dela *ardere*. Se scie că însuși latinulă *urtica* are o filiațiune logică identică dela *uro* «ardă» (Corssen, *Ueb. Aussprache*, ed. 2 t. 1 p. 349). Cu tôte acestea, pentru ca *urtica* să se fi transformată în *ardica*, printr'o schimbare nu numai consonantică, dar încă și vocalică, noi credemă că, pe lingă etimologia poporană dela *ardere*, ba chîară pe prima liniă, a trebuită să concurgă o influință elenică, fôrte naturală în acea parte a Italiei care se numă «Magna Graecia» și unde elementulă grecă nielă o dată

n'a despărutū cu desăvîrșire. Unulū dintre numile elene ale «urđiceī» este ἀδίκη (Henr. Stephanus, ad voc.). În acestū modū, pentru excepțiunea sudico-italiană din nomenclatura romanică a acestei plante vomū avé formula :

ardica = lat. *urtica* + grec. ἀδίκη + lat. *ard*[ere].

Înainte de a trece la românulū *urđică*, să observămū în parentesi o scăpare de condeiu a d-neī Carolina Michaēlis, unica linguistă contimpurană și care ocupă acumū cu dreptū cuvîntū unū locū de distincțiune între romaniști. Găsindū în Schuchardt (t. 3 p. 344) pe *ardica* între «romanische (mlat. alban.) Formen», unde «alban.» se referă la cuvintele albanese *buză*, *șkietulă* etc., d-na Michaēlis a cređutū că și *ardica* e albanesă, încâtū ø vedemū pe neașteptate đicēndū : «albanesisch *ardica* für *urtica*» (Michaēlis, *Stud. z. roman. Wortschöpfung*, p. 104). Nu cumū-va d. Gaster să se ȳea după acēstă greșelă pentru a albanisa apoi pe a nōstră *urđică* după cumū a albanisatū pe *crescetū*. Albanesce «urđică» se chiamă *hithet*, *hinsāl* sau *hinhās*.

Excepțiunea siciliano-neapolitană își are dară rațiunea sa de a fi. Ce să facemū însă cu anomalia română? În locū de corectulū *urđică* sau *urđicā*, care singurū arū corespunde latinului *urtica*, toți Romāniī aū pe *срзникз* sau *срзникъ*, moldovenesce *urđzică*, macedonesce *ορνιζήχα*.

Simțindū dificultatea, Miklosich (*Peitr. z. Laull. Consonant*. I p. 69) observă că : «macedo-rom. *ορνιζήχα* *urtica* (Kav. 230), «daco-rom. *urđikā*, arū trebui să fie *urtsikā* ; compară pe nea-«pol. *ardica* (Wentrup 8), sicil. *ardicula* (ibid. 17, Schuchardt I. 184).»

După Miklosich, prin urmare, forma siciliano-neapolitană arū fi pututū să influințeze asupra formeī române, de vreme ce ambele sunt alăturate. Dar cumū și'n ce modū? Romāniī n'aū eī *ardere*, din care aū și trasū pe *ardeū* «poivre rouge», dacā arū fi vrutū să apropie de acolo pe latinulū *urtica*? Ș'apoi, în acestū casū, se schimba mai întâiū de tōte *u* în

a, ca în sudul Italiei. În fine, saltul geografic din Neapole la Dunăre, fără nici un intermediu în drum, ar fi el singur de ajuns pentru a opri pe ilustrul slavist de a risca asemeni «comparațiuni». Dacă însă Miklosich a alăturat pe urdică de *ardica* numai pentru a arăta că ambele, prin diverse căi, se datoresc de o potrivă etimologiei poporane, atunci îi cerem scuse, mărginindu-ne a regreta că a dat intențiu-nii sale o expresiune pré-îndoiósă.

Precum latinul *urtica* s'a întâlnit în regiunea meridională a Italiei cu grecul *ἀρτίκη*, tot așa în Dacia el a dat peste un nume indigen al acestei plante cu sonul *d*. Azardul a voit ca anticitatea să ni-l transmită în nomenclatura botanică din Dioscoride : «Ρωμαῖοι οὐρτίκα, Ἀάκοι δόβν». Dăcesce dară «urdică» se numă *dyn*, cuvânt despre care au scris :

J. Grimm, *Geschichte der deutschen Sprache*, Leipzig, 1848, p. 211 ;

Leo, în Kuhn's *Zeitschr.* t. 3 (1854) p. 192 ;

Ellias, *The armenian origin of the Etruscans*, London, 1861, p. 76 ;

Diefenbach, *Origines Europaeae. Die alten Völker Europas*, Frankf. a. M., 1861, p. 329—30 ;

Hehn, *Kulturpflanzen und Haustiere in ihrem Übergang aus Asien*, ed. 3, Berlin, 1877, p. 523 ;

Rösler, în *Zeitschr. f. österr. Gymnasien*, 1873, p. 115 ;

Pictet, *Les origines indo-européennes*, ed. 2, Paris, 1878, t. 1 p. 400 ;

Tocilescu, *Dacia înainte de Romanii*, Buc. 1880, p. 205—6, etc.

Forma dacică *dyn* ar fi provocat d'a-dreptul la Români trecerea lui *t* în *d* din latinul *urtica* numai atunci când între ambele cuvinte ar fi o mai mare asemănare. Casul aici e cu totul altu-telu decât între sud-ital. *ardica* și elenul *ἀρτίκη*, cari diferă abia prin *r*. Cată dară, fără a renunța la influința dacicului *δóβν*, s'o punem pe un plan secundar și să urmărim pe alur *causam causantem* a lui *d* pentru *t* în românul *urdică*.

Mai întâi vom consulta pe naturaliști asupra unor proprietăți ale acestei plante, în privința cărora filologul trebuie să meargă în școlă la botanic.

Weddell, scriitorul cel mai competent în privința *urtica-*

telorū în genere, ne spune : «Au point de vue industriel, les «Urticées méritent particulièrement de fixer l'attention ; en «effet, grâce à l'extrême ténacité de leurs fibres corticales, la «plupart des espèces vivaces p euvent être regardées comme «les émules du Chanvre, et plusieurs d'entre elles fournissent «déjà au commerce des produits d'une haute importance. Les «Urticées dans lesquelles la propriété en question a d'abord «été reconnue sont les espèces vivaces des climats tempérés «des deux mondes, telles que l'*Urtica dioica*, l'*U. cannabina* «et le *Laportea canadensis*; ces deux dernières ont même été «soumises, comme le Chanvre, à une culture régulière. Les «peuples du nord de l'Europe et de l'Asie en particulier, se «servent depuis longtemps des fibres de l'Ortie, souvent à «l'exclusion de toutes autres, pour en confectionner leurs fi- «lets etc.» (*De la famille des Urticées*, în Decaisne, *Annales des sciences naturelles, Botanique*, sér. 4, t. 7, 1857, p. 347-8).

N'amū avé trebuință de a lămuri, că «*Urtica dioica*», despre care vorbesce Weddell, este urdica cea propriă ȕisă saū așa numita «urdică-mare», prin opozițiune cu «urdică-mică», în nomenclatura botanică «*Urtica urens*» (cfr. Brândză în *Col. Tr.* III. p. 395).

În Suedia se face pînă astăȕi pânză din fibrele acestei ur- ȕice, cea ce a provocatū nu de-multū și'n Francia o încercare fôrte instructivă : «Ses tiges (de l'Ortie), coupées au «milieu de l'été et rouies, donnent une filasse qui n'est que «peu inférieure à celle du Chanvre ou du Lin. On les emploie «sous ce rapport en Suède, et la Société d'agriculture d'Angers «a fait différents essais qui constatent combien il serait inté- «ressant de le faire aussi en France. La toile qui en a été fa- «briquée a été trouvée de la meilleure qualité, et reconnue «prendre le blanc avec plus de facilité que toute autre. Les a- «vantages de la culture de cette plante, dit cette Société d'a- «griculture, sont bien sensibles, puisqu'elle n'exige ni culture. «ni engrais, ni terrain particulier, ni presque aucune dépense. «Il n'est point de propriétaire qui ne puisse cultiver dans,

«les lieux inutiles de sa ferme, assez d'orties pour se fournir «du linge nécessaire à son usage etc. » (*Section d'agriculture de l'Institut de France, Nouveau cours complet d'agriculture, s. a., t. XI p. 92*).

Deci urđică este o plantă din care se pôte «urđi pânză», aprópe totú așa ca din inú saú din cânepă. Expresiunea «a urđi» în privința pânzei ne-a remasú noue din moștenirea romană : «telam *ordiri*», de unde fr. *ourdir*, provent. *ordir*, it. *ordire*, sp. *urdir* etc., în texturí medio-latine : «*orditorium ad ordiendum telam*», «*orditura = textura*» și altele (Du Cange, *Gloss. med. lat. ad voc.*). In scurtú, *t* din latinulú *urtica* s'a prefăcutú la noi în *đ* prin etimologia poporană dela *urđire*, ajutatá de numele dacicú alú «urđiceí» đóv.

Dar acestú procesú ideologicú nu este o proprietate exclusivă a Românilorú. Să auđimú pe Pictet : «On sait que l'Ortie «fournit une filasse qui a été utilisée dans le nord de l'Europe «et chez quelques peuplades de l'Asie septentrionale; mais «cet emploi n'a jamais pris d'extension en présence de la supériorité du chanvre et du lin. On trouve cependant, dans «les langues germaniques et celtiques, quelques indications «qui paraissent témoigner d'une haute antiquité de cet emploi de l'Ortie, bien qu'on ne puisse le faire remonter avec «sûreté jusqu'à l'époque arienne. En anc. allemand, l'Ortie «s'appelle *nazza*, *nezzila*, en ang. saxon *netele*, en scand. *nötr*, «d'oú sans doute le lithuanien *nuotere* (anc. prus. *noatis*, lett. «*nahitres*). L'analogie avec le nom du filet, en goth. *nati*, ang. «sax. et scand. *net*, anc. allem. *nezzi*, *nezzili*, est évidente, et «l'origine de ces termes doit être la même, etc.» Mai departe, vorbindú despre vechiulú irlandesú *snathe* «firú, ață», Pictet observă : «A la même racine *nadh*, avec réduplication, «se rattache l'anc. irl. *nenaid* Ortie, devenu plus tard *neuntog*, «*neantog*» (*Les origines*, t. 1, ed. 2, p. 398—400).

A se vedé de asemenea Hehn (*Kulturpflanzen*, ed. 3 p. 522-3) și Angelo de Gubernatis (*La Mythologie des plantes*, t. 2,

1882, p. 272—3), iar dintre cei vechi pe Nemnich (*Polyglotten-Lexicon der Natur-geschichte*, Hamburg, 1793, p. 1534).

La Români între *urdică* și *urdire* legătura e și mai evidentă decât la Germani între *Nessel* «urdică» și *Netz* «rețea». Este interesantă că, precum în a noastră *urdică* s'a amalgamată latinul *uro* «ardă» și *ordior* «urdesc», totu așa termenul german modern mai obicnuit *Brennessel*, adică *brennessel*, înseamnă propriamente în compoziție «ardătoare-urditoare», întinundă ast-fel ambele trăsuri principale din caracteristica poporană a acestei plante. Slavii posedă chiar o dublă nomenclatură a «urdicei»: în unele dialecte dela *жиг-* «ardere»; în altele *коприва* cu derivatele ei, de aceeași origine, diferind numai prin sufix, cu paleo-slavicul *коприва* «metasă» (Mikl., *Lexic. ad voc.*). Exemplul din urmă nu e tocmai sigur, de vreme ce *kopriva* cu sensul de «metasă» nu se găsește nicăiri în dialectele slavice dela nord, încât ar putea să fie vre-un cuvânt străin slavizat de către Serbi și Bulgari (cfr. Matzenauer, *Cizii slova ve slovanskych recech*, Brn, 1870, p. 213); dar și'n acestă casă, numele neslavic al unei stofe fiind modelat după numele slavice al *urdicei*, amă avea iarăși o etimologie poporană prin care s'ar proba relațiunea ideologică în limbile cele mai diverse între «urdică» și «urdire». Oricum, tradițiunea despre aplicarea *urdicei* la urdită trăsce pînă astăzi chiar la Slavii dela nord: la Rusali, țerancele din Rusia-albă, printr'ună usă devenită simbolică, icaă câte ună mănunchi de urdică și simulază a tórce (Sobotka, *Rostlinstvo a jeho vyznam v národních písnič*, Praha, 1879, p. 323).

Așa dară *d* pentru *t* în numele român al acestei plante ne duce la etimologia poporană curată indigenă :

urdică = lat. *urtica* + lat. *ordi[ri]* = dac. *đb[γ]*

care n'are de loc a face cu *d* pentru *t* în etimologia poporană sudico-italiană :

ardica = lat. *urtica* + gr. *ἀδικη* + lat. *ard[ere]*.

Dar pentru ca în Dacia să se fi putut nasce o asemenea etimologiă poporană, urmază ca în epoca formațiunii limbei române «urtica dioica» să se fi întrebuințat la străbunii noștri pentru urdîre, după cum totu prin Linguistică se constată întrebuințarea ei analógă într'o epocă primordială la Germani, la Celți, la Slavi, pe cându în Suedia și'n unele regiuni din Asia acéstă industriă există *de facto* pînă 'n zilele nóstre...

VIII.

ȘUGUBEȚŪ ȘI ȘUGUBINĂ.

UNŪ RESTŪ DIN INFLUINȚA JURIDICĂ A SLAVILORŪ ASUPRA
LIMBEI ROMÂNE

Maî susû, în studiulû nostru despre «Zglobiû», noi amû vëdûtû deja cã d. Cihac, slavisândû cu toptanulû vorbele cele maî neslavice ale limbei române, nu scie totuși sã nemerescã originea cuvintelorû celorû adevëratû slavice.

Aci vomû da unû alû doilea specimenû dintre cele multe.

În tomulû II pag. 119 alû «Dicționarulû» seû, d. Cihac pune cuvîntulû *șugubeț*, pe care'lû traduce prin «double (fig.), à double sens, équivoque, malicieux, plaisant, drôle (plutôt en mauvais sens).» Aci «double» și «à double sens», ca și «équivoque», sunt inventate într'adinsû pentru a putë trage pe *șugubëțû* din slaviculû «*sugubû*, duplex, *sugubiti*, duplicare, flectere etc.» În ori-ce casû, ceia ce citëzã d. Cihac din d. Odobescu : «veverițele șugubețe», nu pôte sã însemneze : «les écureils doubles», nici «les écureils à double sens», nici «les écureils équivoques». *Șugubëțû* este «malin» și «mauvais plaisant», îatã totû. Apoi o datã înarmatû cu îndemãnateculû «double», din acelea-și vorbe slavice d. Cihac, la pag. 395, derivã *șugubina*, pe care nu scimû de ce o masculinisezã sub forma de *șugub* și *șugubin*, explicând'o prin «double péché»; iar ca probã citëzã din «Uricarulû» d-lui Teodorû Codrescu (t. 4 p. 404) : «când vor afla femei sau fete cu pricini de *șugubini*», ceia ce traduce : «des femmes ou des filles qui avaient commis un double péché.»

Să deschidemă mai întâi «Uricarul», pentru a examina acolo întregul pasagiu, din care d. Cihac extrage abia o liniă. Ecă-lă : «Slugile vornicești, unde vor afla femeii sau fete «cu pricină de șugubină, să nu fie volnici a lua ce-va, atât «dela fată cât și dela bărbat, fără gîudecata Ispravnicului de «ținut, și pe vorbe omenești fără dovadă să nu vinuască pe «vre-o femeie sau fată, să le ocărăscă.» Unde ore va fi vedîndu aci d. Cihac «un double péché»? Ș'apoî ce'î acela «un double péché»? Și'n sfîrșit, ca ce felu de națiune aru fi Români, cându numai și numai la dînșii s'aru găsi o categorie specială de «doubles péchés»?

Dacă e ce-va dublu, este falsificarea, căci d. Cihac falsifică sensul și forma în același timp. In «pricină de șugubină», pluralul *șugubini* vine din singularul *șugubină* întocmai precum pluralul *pricină* vine din singularul *pricină*. Masculinul «șugubin» este o creațiune a d-lui Cihac, ca și masculinul «șugub», pe care d-sa îl pescuesce cu naivitate într'o erore de tipar.

Pasagiul de mai sus e extrasă dintr'unu «Aședămîntu» moldovenescă alu lui Constantin Mavrocordată dela 1741. Din elu se vede că șugubină se numia pe atunci o relațiune nelegitimă între un bărbat și o femeie sau feta, pe cară Statul îl pedepsea printr'o amendă; iar prin urmare șugubă era un felu de *Don Juan*. Cu stringerea amendelor de acestu soi erau însărcinați nesce funcționari numiți *șugubinari*, «personne chargé de juger ces délits»,—dice d. Cihac, aducîndu trei pasage totu din «Uricarul» d-lui Codrescu.

Maî întâi, care este forma cea veche a acestor cuvinte?

Intr'unu actu slavonă dela Ieremia Movilă din 1603 se citește : «протож и рн старосте да не имаете вавсват въ того селс ни «глобници а ни дешугубинари», adică : «de acela nici vol, «starostii, să nu superați acel sat, nici globnicii, nici de «șugubinari» (*Archiva istor.* t. 1 p. 117). Intr'unu aședămîntu forțe prețiosă dela Miron Barnovski din 1628, scrisă romănesce, citim : «îmblă di șugubinari în totă vremea

«de facū năpăști a femeî și a fete de ómeni bunî și a sărace
«de facū pradă și'î bagă în fieră»; apoi totū acolo mai depar-
te: «deșugubinariî ca să n'arbă a umbla pentru deșu-
«gubinele numai într'o lună pentru anū în luna lui Septem-
«vrie» (*Arch. ist.* I p. 175—6). Este învederatū dară că pe la
începutulū secolului XVII *deșugubină* și *deșugubinarū* însemnaū
în legislațiunea română, celū puținū acea din Moldova, în-
tocmai cea ce peste o sută de anî era *șugubină* și *șugubinarū*.

Cuvîntufū a fostū însă cunoscutū și 'n Țera-Romănescă,
unde ne întimpină, sub forma lui cea corectă, deja în crisoave
dela Mircea celū Mare, bună óră: «ГЛОБА ЛИ СА ЦЕГЬ СЪТВОРИТИ
ИЛИ ДОУШЕГОУБИНА», adecă: «de se va întâmpla glóbă saū
dușegubină» (Venelin, *Влахо Болгарскія грамоты*, Petersb.
1840, p. 27).

Eî bine, în limba paleo-slavică ДОУШЕГОУБИНА vrea să ȓică li-
teralmente «perdere de sufletū», ДОУШЕГОУБЬЦЬ «perdătorū de
sufletū», serbesce ДШОГЪБАЦ «perditor animae» (Karadžić, *Lex.*
ad voc.), dela ДОУША «anima» și ГОУБИТИ «perdere». Publicândū
în *Archiva istorică* așeđămîntulū lui Mironū Barnovski despre
«deșugubine», eū amū indicatū acéstă etimologiă, atătū de
simplă, deja la 1865; iar eruditulū episcopū Melchisedecū a
repetat'o apoi la 1869 (*Chronica Hușilorū*, p. 64). D. Cihac
însă a preferitū a se întemeia numai pe «Uricarulū» d-lui Co-
drescu.

Cu sufixulū *-stvo* în locū de *-ina*, «dușegubina» figuréză în-
tr'unrū crisoavū dela Ștefanū celū Mare din 1472: ««ДА ИМАЮТ
«НАШИ ГЛОБИНИЦИ ОУЗЪАТИ НАМ НАШЪ ГЛОБОУ ИТ Д ШЕГЪБЕСТВО И ИТ
«ВОЛОЧЕНИЕ ДИВКОУ», cea ce eū tradusei altă dată, luându-mē
strictū după Miklosich (*Lex.* p. 182: ДОУШЕГОУБЬСТВО homici-
dium), prin: «ca să ȓea globașii noștri pentru noi glóba
«ce ni se cuvine pentru morți de omū și pentru răpiri de
«fete» (*Arch. ist.* I p. 124), dar unde vedū astăđi că *dușegub-*
stvo, chyarū prin punerea sa lîngă «răpiri de fete», póte să nu
fie «morți de omū», ci mai curândū *deșugubină* din Mironū
Barnovski și Constantinū Mavrocordatū, adecă orî-ce rela-

șiune nelegitimă între bărbat și femeie, considerată ca «perdere de suflet» din punctul de vedere al canónelor bisericesci.

În ce anume consista *deșugubina*, n-î-o spune și mai lămurit un act dela episcopul Mitrofan al Hușilor din 1617, pe care mult veneratul meu amic episcopul Melchisedec îl traduce din slavonesce așa : «Scriem și dăm «scire cu acéstă a noastră scrisore pentru viele panulu Dimitrie Goia, marele dvornic al țerei de jos, din tirgul Hușii, ce de d-lui s'au cumperat, érá altele pentru *deșugubina* ce au dat omenii de bună voia lor pentru greșele lor. «O viiă la Drică, ce o a cumpărat d-lui cu dreptii sei bani dela fiul repositului Bărboiu, ce a fost mare dvornic de țera de jos, și o viiă de asemenea la Drică, ce i-a dat o feciorul lui Pătrașco croitorul pentru o *deșugubina* ce a făcut cu o femeie, și de asemenea o viiă dela Horjea, ce a fost vornic de Huși, care viiă a fost luată de Horjea dela nesce făcători de rele, cari făcuse multe prădăciuni și au plătit capetele sale cu acea viiă, după aceia Horjea a cădat cu o muțere și a făcut o bortósă, și nu s'a putut îndrepta, ci a plătit *deșugubina* sa cu acea viiă; însă acea viiă era prețuită mai mult decât *deșugubina*, ci Dimitrie Goia marele dvornic s'a sculat și a pus omenii buni de au prețuit acea viă cu cât au găsit omenii buni că trece peste acea *deșugubina*, iară dvornicul i-a dat lui bani... galbeni gata; și de asemenea o viiă dela Ionașcu cîobotarul, éráș pentru vină de *deșugubina* pentru o femeie, și o viiă dela Malin pentru o mórte de copil, etc.» (*Chronica Hușilor*, p. 65-6).

Este dară mai pe sus de ori-ce îndoelă, că *deșugubina* în vechea legislațiune română avea înțelesul bine determinat de «liaison sexuelle illicite».

Poporul însă, neavînd nevoie de a conserva acest sens strictamente juridic al cuvîntului, care nici nu se constată pentru *deșugubina*, ci numai pentru *deșugubina*, a fost totodată condus pe nesimțite a suprima prima silabă. Vom

începe prin această supresiune. Diu primitivul *duşegubină*, deja pe la începutul secolului XVII, precum am văzut, s'a făcut prin metatesă *deşugubină*. Inițialul *de* confundându-se cu prepozițiunea *de*, ca și când ar fi vorba «de şugubină», a fost menit să dispară. Confusiunea din partea poporului era aci cu atât mai firască, cu cât însuși d. Cihac cade în ea pe nesciute când citează după «Uricar» (t. 5 p. 270): «ori pârcălabi, ori globnici, ori de şugubinari», în loc de: «deşugubinari», fiindcă inițialul *de-* i se păruse a fi o prepozițiune. Totu așa din turcul *dimişki*, neogr. *διμίσκιον* «satin de Damas», părinții nostri făceau *muşki*, luându pe *di-* drept prepozițiunea *de* (Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, t. 1 p. 224). În acest chip s'a născut *şugubină* și *şugubelă*, din care acest din urmă ne întimpină nu o dată în vechile tipăriture din Moldova, astăfel că lesne putem să urmărim acuma sensul poporan al *şugubelului*, după ce constatarăm mai sus sensul cel juridic al *şugubinei*.

Exemplele abundă în operele mitropolitului Dosofteiu, cea mai sigură oglindă a graiului moldovenesc de pe la finea secolului XVII.

Așa în «Sinaxarul» dela 1683, t. 2 f. 43 v.: «odinioară «un neguțătoriu cu aur multu trecîndu pre-acolé, l'au ucis» «un şugubăţu (владимиръ оуи негубторю къ аѣр мѣать «трекандъ преколѣ, аѣ оуник оуи шугубѣць). Totu acolo, t. 1 f. 98 r., ne întimpină forma *şugubelă* în loc de *şugubelă*, dar cu același sens de «criminal»: «юръ шугубѣць съ «тсрвѣрѣ шѣ съ анепѣмѣ...»

În «Parimiile» din același an 1683, partea I. f. 124 v., voind să arate că la păgân «criminali» invocau pe Saturnu, Dosofteiu dice: «Şugubeţii avé pre Cronu, lălinéşte 'l «chema Saturnus (шугубецѣи авѣ пре Кронъ, латинѣиѣ кемѣ «Сатурнскъ).» Și acolo de asemenea, afară de *şugubelă* mai găsim forma cu *i*, fără schimbarea sensului, part. 1 f. 4 v.: «ce-taté cé cređulă Sionulă, plină de giudeţu, întru caré dreptaté

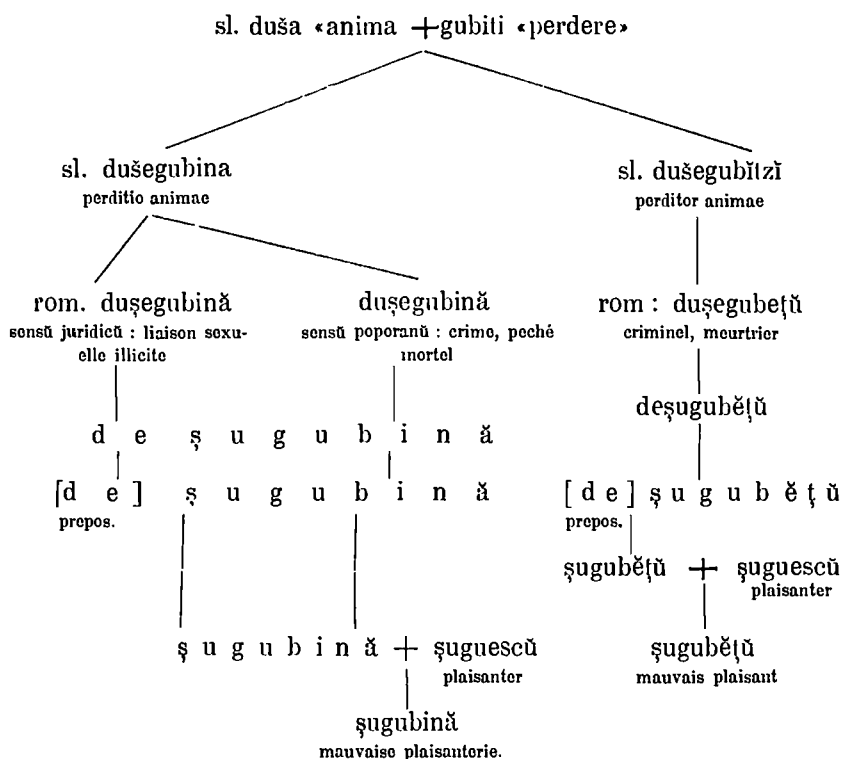
«aŭ adormitŭ într'insă, iară acmu'sŭ ŝigubețŭ (а̀р̀з̀ а̀км̀с̀к̀ «шнґсґѣцѣ»)».

În fine, în «Psaltirea» slavo-română dela 1680, Dosofteiu ne dă chîră verbulŭ «a *șugubeți*» cu sensŭ de «a ucide», anume în psalmulŭ 105, f. 139 r. : «și să'nșugubeți «pămîntul lor în sînge (шнґсґѣцѣнґ пз̀м̀к̀нґт̀с̀лґ л̀врґ лґсґнґѣ)», slavonesce : «н о̀ѣ̀вї́ѣна вьстѣ зґемла...», lătinesce : «et interfecta est terra...», grecesce : «καὶ ἐφονοκτο- νήθη ἡ γῆ...»

Acuma ce mai face d. Cihac cu etimologia d-sale dela *subu* «duplu», care l'a dusŭ fatalmente la *șugubetŭ* «à double sens» și *șugubin* «double péché? Celŭ puținŭ, arŭ fi trebuitŭ să consulte «Vocabularulŭ» lui Costinescu, în care la pag. 578 arŭ fi aflatŭ o definițiune excelentă, care probéză că la Muntenī, dacā nu s'a conservatŭ *șugubetŭ*, încā *șugubină* păstrează pînă astăđi pe alocurī sensulŭ celŭ primitivŭ : «*șugubină*, crimă capitală, păcatŭ de mórte, crime, péché mortel». În Moldova, ca și 'n unele părți din Țera-Românescă, *șugubină* a scăđutŭ astăđi mai multŭ la sensŭ de «mauvaise plaisanterie», ceia ce corespunde la Moldovenī lui «*șugubetŭ*» ca «mauvais plaisant».

Acestŭ sensŭ își are și elŭ rațiunea sa de a fi, datorindu-se anume întălnirī ambelorŭ cuvinte pe terenulŭ românescŭ cu vorba *șuguescŭ* «plaisanter», pe care Miklosich (*Die slav. Elem. im Rumun.* p. 53, cfr. *Lex. palaeosl.* p. 1139) o crede — lucrulŭ nu e încā sigurŭ—a fi de origine slavică. Puse alăturī în gura poporului, cuvintele *șugu-bină* saŭ *șugu-betŭ* și *șugu-escŭ* nu puteau să nu se influințeze reciprocamente, avēndŭ tótă aparința de a fi înrudite, ca și cândŭ arŭ diferi numai în sufixurī. În acestŭ modŭ, prin acea etimologiă poporană despre care noi amŭ vorbitŭ pe largŭ în studiulŭ despre «Crescetŭ și urđică», sensulŭ de «plaisant», propriŭ numai vorbei *șuguescŭ*, s'a altoitŭ lui *șugubetŭ*, de unde a trebuitŭ să trecă și la *șugubină*. Să observămŭ că *șuguescŭ* și *șugubetŭ* sunt de o potrivă pre-puținŭ respândite în afară din Moldova.

Iată dară genealogia :

Deci, prin influința dreptului canonic serbo-bulgară, paleo-slaviculă *dušegubina* «perdere de suflet» și *dušegubītzī* «perdător de suflet» s'au introdus în limba română, unde însă nu s'au înrădăcinat decât după o relacere totală curată românească în sens și în formă : printr'o ciocnire fonetică cu prepozițiunea *de* și printr'o ciocnire ideologică cu vorba *șuguescū*, astă-fel că pe ale noastre *șugubățū* și *șugubină* numai studiul texturilor din secol în secol le mai pōte readuce astădī la protolipul lor străin.

Acuma, doue observațiuni finale :

1°. Să nu credă cine-va că legăturile sexuale nelegitime vor fi ajunsă numai la noi a procura un venit fiscal, ba încă destul de important, mai cu sēmă în Moldova, unde—dice cronicarul Urechia (*Letopis*. ed. I t. 1 p. 104; ed. 2 t. 1

p. 138) — cei doi vornici mari judecau «de morți de om și de șugubină», avându sub autoritatea lor o întreagă drăciă de funcționari speciali, meniți a adulmeca aceste «perderi de suflet». Întocmai așa documentele spaniole din evul mediu menționează adesea globa «pro homicidio et pro fornicio» (Du Cange, *Gloss. med. lat.* ed. Carpent. t. 3 p. 371; cfr. Cibrario, *Econ. politica del medio evo*, t. 1 p. 345). Fisculă profita de pccatele bieților ștregară, după cumă profită medică de bôlele omenirii!

2°. Ca și *zglubiă* și atâtea alte vorbe române de provenință slavică, *șugubină* și mai alesă *șugubățu* au aerulă de a fi fôrte vechi la noi și de a fi căpătate printr'ună contactă imediată cu Slavă, pe cândă în realitate ele datcă celă multă din secolulă XIV și se datorescă exclusivamente limbei oficiale a Bisericeă. Nu suntemă siguri, dacă există măcară dece cuvinte peste totă în grafulă nostru poporană, cari să ne fi venită prin vre-ună felă de înrudire sau celă puțină de intimitate etnică între elementulă slavă și elementulă română. Slavismă la noi sunt ca arabismă la Turci sau ca latinismă la Poloni...

IX.

G H I Ó G Ă.

O PAGINĂ DIN ISTORIA ARMATUREI ROMÂNE.

O foiă din capitală a publicatŭ ȝilele trecute o scrisore dela unŭ d. I. Cristea din comuna Floresci în districtulŭ Tutova, care se începe așă :

«Arendașulŭ moșiei, Iancu Constandachi, supranumitŭ «Iancu *G h i o a g ă* după instrumentulŭ cu care ne omoră, a mai «omoritŭ și acuma în bătaia pe unŭ locuitorŭ etc.» (*România liberă* dela 29 oct. No. 1606).

Nu scimŭ, dacă d. Constandachi merită saŭ nu porecla pe care o pŭrtă, dar' ceia ce scimŭ este că porecla d-sale merită de a fi studiată.

Mai întâiu, ea ni-a adusŭ a-minte o baladă a lui Alexandri. întitulată «*G h i o a g a* lui Briarŭ» :

In mijloculŭ câmpiei întinsă, ce se perde
Sub zarea albăstriă cu-a ei comoră verde,
Culcatŭ pe spate șede voiniculŭ bivolarŭ
Briarŭ, ce n'are 'n lume decâtŭ *ună grosŭ st'jarŭ*,
Ună bunŭ și scumpŭ tovarășŭ de lupte crâncenite,
*Croplitŭ în chipŭ de *g h i o g ă* cu fuliș oșrlite...*

(*Conv. Liter.* 1876 p. 369)

In poesia noastră poporană, pe Toma Alimoșŭ îlă ataca :

. . . Manea celŭ spelosŭ,
Cu cojocŭ mare, mișosŭ,
Cu cojocŭ întorsŭ pe dosŭ,

Și cu *ghiógă* nestrujită,
Numai din toporă cioplită . . .

Intr'ună altă cântecă bătrânescă, veteranul Burcelu spune
lui Stefanu celu Mare :

Dómne, punu mâna pe peptu
Și mē juru să'ți spunu cu dreptu!
Pin'a n'ajunge plugarū,
Aveamū falnicū harmăsarū
Și o *ghiógă* nestrujită,
Cu piróne fíntuită,
Care cândū o *invírtamū*
Prósca prin dușmanī făccamū :
Câte optū pe locū turtramū ! . . .

D. Cihac este singurul, întru câtă scimū noi, care s'a încercatū (*Dict.* II p. 120) a găsi originea cuvintulu *ghiógă*, și o află anume în planta *ghiorghinū* «*crataegus oxyacantha*, aubépine», adecă cea-ce, cu unū termenū botanicū mai cunoscutū, se chlamă românesce «păducelū».

Pentru a ajunge la acéstă etimologiă, d-sa începe prin a cita versulū poporanū :

Nici n'amū ghioḡă din pădure,

după care versū, fiindū elū isolatū, arū puté cine-va să-și închipuésca, în adevărū, cumū-că se vorbește despre unū arbustū saū o flóre. Acelū versū însă, legatū cu celū ce-l precede și cu cele ce-l urméză, íată cumū sună în doina de unde l'a pēscuitū d. Cihac :

Eū n'amū flintă, n'amū secure,
Nici amū ghioḡă din pădure,
Dar' căți dinți eū amū în gură,
Is făcuți pe mușcatură.

(Alex., *Poesii pop.* ed. 2 p. 319)

E vorba dară nu de o mărăcină, ci de o armă ofensivă paralelă cu *flinta*, cu *securea*, cu «dinți făcuți pe mușcatură». Íată ce-l *ghioḡa*!

Plecându dela o cilațiune într'adinsū trunchiată, d. Cihac

ajunge la definițiunea de o vedită rea credință, cumă-că *ghîôga* ar ū fi un ū «rondin d'aubépine», adecă «cîomag ū de păducel ū».

O dată nemerit ū aci, d-sa conchide că cuvîntul ū e slavic ū, căci planta în cestiune se chîamă în limba paleo-slavică *glog ū*, bohemesce *hlohovka* «băton d'aubépine», serbesce *glogovina* «bois d'aubépine», unguresce *galagonya* etc., de unde, printr'o procedură pe care d. Cihac nu nî-o lămuresce și care nu este nicî măcar ū discutabilă, s'a ū născut ū în același timp ū *ghiorghin ū* și *ghîôgă*, ba încă — mai đice d-lui— tot ū-o-dată și numirile proprie *Glogova*, *Glogovenu*, *Glogovi*.

Săracă «ghîôga lui Briar ū», pe care Alexandri o credea «un ū gros ū stejar ū», era retezată din modestul păducel ū; și tot ū cu faimosul ū păducel ū vitejii lui Stefan ū cel ū Mare :

Câte opt ū pe loc ū turtia !

unde par'că auđi pe Virgili ū :

... sternentes agmina clava.

(Virg. *Aen.* X, 308)

Faptul ū este că *ghîôgă* n'are a face nicî cu *crataegus oxyacantha*, adecă cu păducel ū, sa ū fie și cu «ghiorghin ū» dacă-i place mai bine d-lui Cihac, nicî cu vre-o altă speciă de mărăcină, bună numai d'ora pentru așa numitele garduri viue. Chîar ū la Slavî *ghîôga* nu se cîoplia din acest ū arbust ū, ci din stejar ū : dovédă rusul ū *dubina* «ghîôgă» dela *dub* «stejar ū».

Din slavicul ū *glog ū* «păducel ū» derivă — aci d. Cihac are dreptate—numirile proprie ca *Glogova* sa ū *Glogovenu*, în carî *gl* s'a conservat ū intact ū ca în tóte cuvintele române de o provenință adevérat ū slavică : *glas ū*, *gléznă*, *oglinďă*, *glóbă*, *glótă*, *glod ū*, *glumă* etc. Din acel ū *glog ū*, sa ū chîar ū din forma serbescă *glogovina*, anevoe s'ar ū puté trage românul ū *ghiorghin ū*, care sună mai mult ū grecesce; dar se trage fără îndoélă un ū alt ū cuvînt ū românesc ū, pe care d. Cihac nicî nu-l ū cunosce : «*golgotina*, das Unkraut» (Clemens, *Walach. Wörterb.* Hermannstadt, 1823, p. 31), pronunțat ū de popor ū și *bolbo-*

tina. Câtă se atinge însă de ghiógă, apoi nemică nu pôte fi mai latină.

Singurulă dicționară neetimologică, în care noi amă găsită definițiunea acestui cuvântă, este «Vocabularulă» lui Ionă Costinescu, la pag. 484 : «ghiógă, măciucă, bisdógă, bătă «scurtă și grósă, *goudin, gourdin*».

Latinesce *ghióga* se traduce prin *clava*.

Precumă pe lângă *clavus* «cuă» latina avea forme vulgare *clonus* și *clobus*, în cară o din a se datoresce influinței labiale a consónei ce urméză și de unde derivă la Italiană *chivo* și *chiodo*; totă așa, din aceiași causă, pe lângă latinulă *clava* trebuă să fi existată forme vulgare *clova* și *cloba*, de unde pare a fi imprumutată vechilă germană *cholbo*, actualulă *Kolbe*, englesulă *club* «măciucă», pe lângă cară a nu se uita celto-cimriculă *cwlbrén*, adecă *cwlbr-pren* «măciucă de lemnă», iarăși cu vocala labială.

Dar fie *clova* sau *cloba* în latina, fonetica română ne duce de acolo la unulă și același rezultată. Din latinulă *naevus* Românilă aă făcută *negă*, pe care d. Cihac l'a nesocotită de totă în Dicționarulă seă. Din latinulă *favus* cu deminutivulă *favulus* Românilă aă făcută *fağă* și *fağură*, cea-ce scie și d. Cihac (*Dict.* I p. 86). Din latinulă *nebula* Românilă aă făcută *negură*, iar din latinulă *rubus*—*rugă*, italianesce *rovo* și *rogo* (Cihac, I p. 178, 235). În același modă din latinulă *clova* sau *cloba*, trecândă *cl-* în *chi-* ca în *chiară* = *clarus*, *chicmă* = *clamo*, *chiaie* = *clavis* etc., s'a născută la Românilă *chiógă* «măciucă», de unde apoi *ghiógă* prin asimilațiune cu silaba finală, deși scăderea inițialului *c* la *g* se putea întâmpla și fără acțiune asimilativă, celă puțină d. Cihac o admite în *ghiócă* «écale, écaille, conque, «coquille, du latin *cochlea*, *coclea* (κοχλίας) transposée en *cleoca*» (*Dict.* I p. 109).

Prin urmare, sub raportulă fonetică ca și sub celă ideologică, românulă *ghiógă* represintă perfectamente pe latinulă *clava* «măciucă».

«Glosariulă» reposașiloră Lauriană-Massimă (pag. 266)

a mestecă într'unu chipu de totu ciudatu pe *ghiógă* «măciucă» nu numai cu *ghiócă* «cójă de nucă saũ de ou», dar încă și cu flórea *ghiocelă* = *glaucellum*, despre care noi amũ vorbitũ deja într'unũ altũ studiũ. Este interesantũ însã cã, afarã de semnificațiunea de «măciucă, bătă etc.», autorii afirmã cã *ghiógă* mai însemnezã romãnesce «gãmãliã, cãpëșinã, capëtũ de acũ saũ de altũ lucru». Dacă acestũ sensũ s'arũ dovedi ca existãndũ în realitate la poporũ, atunci, pe lîngã *ghiógă* din latinulũ *clava* «măciucă», noi amũ mai avẽ o altã *ghiógă* din latinulũ *clavus* «cuũ», cari ambele se vorũ fi confundatũ apoi într'o singurã formã femininã, dupã cumũ și latinesce se confundaũ une-orĩ *clava* și *clavus*. Germanulũ *Kolbe*, de asemenea, întrunescẽ ambele înțelesurĩ de «măciucă» și de «gãmãliã», iar rusesce din *bulava* «măciucă» s'a nãscutũ deminutivulũ *bulavka* «acũ cu gãmãliã».

Așa darã, de'mpreunã cu *arcũ* = *arcus*, *sãgëtã* = *sagitta*, *fustũ* = *fustis*, *bucĩumũ* = *buccina*, *flamurã* = *flammula*, *scutũ* = *scutum*, *armã* = *arma* etc., strãbuniĩ noștri din Italia aũ adusũ strãbunilorũ noștri din Dacia și pe *ghiógã* = *clava*, care era generalmente din stejarũ, cu nodurĩ în vîrfũ, «*trinodis clava*» în Ovidiũ, și «clopitã numai din toporũ» saũ «nestrujitã» dupã expresiunea poporanã, adecã «nerasã», «inrasa», întocmai ca în versulũ din Silius Italicus :

Ille et pugnacis laudavit tela Salerni
Falcatos enses, et quae Buxentia pubes
Aptabat dextris inrasae robora clavae...
(Sil. *Punic.* VIII, 582-5)

Astã-đĩ însã, dispãrẽndũ treptatũ pînã și suvenirea vechei tactice ostãșesci, «*ghióga*» a începutũ și ea a se perde la noi, remãnẽndũ mai multũ în limba poeticã. Dicționarele din Transilvania : celũ Budanũ, alũ lui Sava Barcianu, alũ lui Iser, alũ lui Clemens etc., n'o aũ de locũ. La Macedo-romãni, de se va mai fi conservãndũ unde-va, arũ trebui sã aibã forma de *cliógã* saũ *gl'iógã*...

Acuma, dreptũ post-scriptum, una din minunãțiile limbei

umane. Amă vădută mai susă că Româniă aă moștenită pe *ghiógă* din latinulă *clava* «măciucă», iar Germaniă aă împrumutată același vorbă latină, de unde, între cele-l'alte, englesulă *club* «măciucă». In epoca lui Cromwell, cândă se începușe lupta între puritanii și regaliștii, cei de'ntăiă organizară nesce adunări menite a pregăti strivirea adversarului, cărora de acela le-aă și dată numele de *club*'ură, adecă «măciuce». De aci originea *cluburilor* de astăđi. Pe cândă românulă *ghiógă*, eredele dreptă ală latinului *clava*, se face din ce în ce mai nevădută, englesulă *club*, fratele seă mai mică și nelegitimă, transformându-se prin civilizațiune în «une maison splendide tenue au nom d'une association de personnes riches» (Littré, p. 649), se lășesce falnică pe suprafața României. Cine óre ară crede că așa đisele «clubulă liberală» saă «clubulă conservatoră» nu sunt, din punctulă de vedere ală genealogiei lingvistice, altă ce-va decătă «ghiógă liberală» și «ghiógă conservatore»!

X.

NU E IN TÓTE ȐILELE PASCILE.

ORIGINEA CREȘTINISMULUÍ LA ROMÂNÍ.

Când și cum s'a introdus creștinismul la Români?   t  o întrebare, la care texturile curat  istorice nu ne raspundă mai nemic  sau abia ne raspundă în două peri, dar pe care o p te lumina pe deplin studiul comparativ al graului nostru.

Scumpul  meu amic  George Chi u, în notele sale filologice despre «Cuvintele creștine în limba rom n » (*Col. l. Tr. III* p. 452 etc.) sf șie cu multă spirit  și cu o remarcabilă agerime de cugetare aserțiunea d-lui Cihac, cum -că străbunii noștri a  fost  creștinați prin ucenicii faimosilor Cyrilu și Metodi . E  din parte'mi mă voiu mărgini a scăpăra o singur  sc nteie, cu care speră, dacă nu a reduce în cenușă, cel  pușin  a p rli apostolatul Slavilor  ntre Latini delo Dunăre.

D. Baronzi (*Limba rom n *, p. 55), d. Hinteșcu (*Proverbele Rom nilor *, p. 141) și Dicționarul Laurian -Massim  (ad voc. *Pasca*) citez  pe «Nu e tot -d'a-una Pasci» sau «Nu e în t te  ilele Pasce» fără nici o altă explicație.

Ac st  explicație însă ni se oferă delo sine în acele texturi, în cari proverbul nostru se află pus  în descrierea unei situații.

Așa la Ispirescu (*Legende* I. ed. 1882, p. 269):

«Pasă-mi-te oule astea erau de diamant , care făcea de  ce ori

«atâtă câtă îi da lui pe ele negușitorul. El însă era bun bucuros
«că lua și atât, căci scăpa de sărăcie, el și cu toți ai lui. Cumpără
«de astă dată haine pentru copii, căci erau goi. Mai luă nesce unelte
«și dichisuri de ale lui pentru muncă și pentru casă, că nu credea
«că o să fie *întote ȕilele Pasce* să totă găsescă la
«ouă d'astea scumpele...»

Apoi în capă-d'opera reposatului Filimonă (*Cioroi vechi și
nou*, p. 242) conversașunea între doi peșcheri :

«— Cocóne Dinule, facemă vre-o treșoră astăși ?

«— Mă mai întrebă ? dór n'oiu fi venită aci de florile mărului.

«— Așă creșă și eă ; dar voiamă să sciă, căci mai amă și alte trebă
«de făcută.

«— Ei bine, ia spunemă, ce o să'mă ceră ca să'mă cumperă moșii
«stăpânului meă ?

«— Cinci la pungă, după învoela cea veche.

«— Te-aă dedulcită de la moșia Resucita, dar nu
«este *întote ȕilele Pasce*...»

În fine, Antonă Pann (*Povestea vorbe*, ed. 1 t. 3 p. 71, ed.
2 p. 58) aduce pe : «*Nu e totă-d'una Pascele*» alătură cu :
«*Cui nu'ă place să trăescă ca găina la móră!*» dându-ne a înșelege că ară plăcē orăși-cui, dar nu în tóte ȕilele se întâmplă ună astă-felă de berechetă.

Să observămă mai întâi ca singularulă *Pască*, care core-
spunde latinului *Pascha* = gr. Πάσχα = paleosl. Παχα etc., nu se
aude mai nicăiri și mai nică o dată la poporulă română, ci
numă pluralulă *Pasce*. Acestă plurală însă, tocmai prin acea
că este de o întrebunșare aprópe exclusivă, a devenită la noi
singulară. Chiară în proverbulă ce ne preocupă se ȕice : «e
Pasce», «e Pasce», «e Pascele», iar nu : «sunt Pasce». «Nu-su
în tóte dillele Pasce» din Dicșionarulă Lauriană-Massimă (t. 2
p. 295) este o corecșione gramaticală, de care poporulă nu vrea
să scie, preferindă pe negramaticalulă : «nu e în tóte ȕilele
Pasce». Fenomenulă póte să fie de origine romanică, judecândă
după pluralulă francesă *Pâques*, întrebunșată de asemenea ca
singulară : «à Pâques prochain», «quand Pâques sera venu»,
«on dit Pâques est haut quand il est tard» (Littré). Acéstă

coincidența româno-francesă e cu atât mai interesantă, cu cât nu ne întimpină la cei-l'alți Neo-latinii: sp. *pascua*, ital. *pasqua*, portug. *pascoa* etc.

D. Cihac pune pe alu nostru *Pasci* cându între elemente latine, cându între cele slavice, cându între cele grecesci, și totu așa l'arū mai fi pututu băga între cele ebraice. Filiațiunea cea corectă este, că acéstă vorbă dela Evrei a trecutū la Greci, dela Greci s'a introdusu în latina, din latina a venitū la Români. Câtū pentru Slavi, cari ilū datoréză Bizantinilorū, cuvintulū *Pascha*, afară numai dóră de Ruși, este chiarū astăzi prépuținū respânditū în gura poporului, fiindū înlocuitū prin termenī indigenī ca *wielkanoc* «mare-nópte» la Poloni, *hody* «serbătorī» la Bohemi, *vaskrs* «înviuare» la Serbi, *velikdeni* «mare-đi» la Bulgari etc. In acéstă privință dară d. Cihac póte fi forte liniștitū.

D. profesorū G. D. Teodorescu, în «Încercări critice asupra unor credințe, datine și moravuri ale poporului românū» (Buc. 1874, p. 10 etc.), cându urmăresce în alu nostru *Crăciunū* pe latinulū *Saturnalia*, are dreptate mai multū numai sub raportulū cronologicū. Crăciunulū se serbéză pe la finea lui decembre, și totū pe la finea lui decembre se serbaū Saturnaliele. Așa este. Inșă cele doue trăsuri caracteristice ale Saturnalilorū la vechiī Romani: prânđuri pline de veselie și emanciparea sclavilorū, nu aparținū Crăciunului, ci anume Pascilorū. Pascile era điuva cea de frunte a voioșiei, «dominica gaudii» după cumū o numiaū uniī. In evulū mediū, cu sensū de «a bancheta» saū «a face chefū» se đicea «a fi în Pasci», «*esse in Pascha*—epulari» (Du Cange, *Gl. med. Lat.* ed. Carp. t. 5 p. 117). Pe de altă parte, la Pasci împérații deschideaū temnițele, grațiândū pe cei osândiți, după cumū ne-o spunū St. Ambrosiū, St. Gregoriū de Nissa, St. Iónū Chrisostomū și alți. «Les particuliers—đice abatele Martigny—imitaient la libéralité des souverains en rendant la liberté à leurs esclaves, et bien que la juridiction des tribunaux fût suspendue pendant les solennités pascales, elle avait néanmoins son cours

«pour tout ce qui concernait la manumission des esclaves» (*Dict. des antiqu. chrétiennes*, p. 505).

Prin voe bună și prin frăția între toți, prin fericirea generală, Saturnaliele re'nviau la Romanii «vécülü de aurü» alü lui Saturnü; dar o re'nviuare scurtă, care ținea abia câte-va zile, urmată apoi de felü de felü de grijă de peste anü. Cine se înșela a crede că totü așa va să petrecă fără încetare, poporulü romanü îi aducea a-minte cu ironiă că : *Non semper erunt Saturnalia*, «proverbium quo significatur, non semper prosperis rebus uti licere» (Forcellini, t. 4 p. 36).

Față cu acésta, trebue óre să mai arătămü cu degetulü originea românilü : «Nu e totü-d'a-una Pascile?»

Străbunulü proverbü latinü, ni l'a conservatü Seneca. Descriëndü întristarea și desperarea advocațilorü la închipuita înmormîntare a împératulü Claudiü, sub care dînșii trăiaü atâtü de bine, elü dice : «Jurisconsulti e tenebris procedebant, «pallidi, graciles, vix habentes animam, tanquam qui quum «maxime reviviscerent. Ex his unus quum vidisset capita con- «ferentes et fortunas suas deplorantes causidicos, accedit, et «ait : dicebam vobis, non semper Saturnalia e- «runt» (Sen. *Apokolok*. XII).

Tradusü curatü romănesce în stilulü țeranulü, acésta în-sémná :

«Vechilii eșiaü de prin vizuinele lorü, sarbedi, șubređi, abia «avëndü sufletü, ca și cândü acumü s'arü fi sculatü din grópă. «Unulü din ei, vedëndü pe cărcotași cu capetele plecate și «văitându-și norócele, se apropiă și le dice : óre nu vë spu- «neamü eü că n'o să fie totü-d'a-una Pascile?»

Proverbulü celü saturnalicü alü vechilorü Romanii, din punctü în punctü cu aceia-și schimbare a serbării pagane în festivitatea pascală, s'a păstratü intactü nu numai la Români, dar încă departe, lórte departe de noi, tocmai pe cea mare insulă dintre Italia și Spania. În limba sardă se dice pînă astăđi : *Ogni die non est Pascha*, cea ce vrea să dică—adaugă Spano—«non continuamente si hanno gli

stessi favori e fortuna» (*Proverbios sardos*, Kalaris, 1852, p. 65).

În «Principie de Linguistică», noi am urmărit modul, în care un grai se poate nasce din fusiunea altor două graiuri. Ei bine, două religii se amestecă într'o singură religie pe aceiași cale pe care două limbi se transformă într'o singură limbă : cele două religii, ca și cele două limbi, trebuie să trăească mult timp pe același teritoriū. În Dacia dară, ca și pe aiuri în lumea latină, Romanii pagani și Romanii creștini cată să fi viețuit un lung șir de ani în aceleași orașe și sate, une-ori în același familie. Romanul, când suspina după bucuriile trecute, era deprins din moși și strămoși a dice : «non semper Saturnalia erunt». Dar o dată creștinat, nu-i mai era permis a invoca pe Saturn, și totuși nu putea să uite proverbul, cu care crescuse din lăgăn. Atunci dintre toate serbătorile creștine el căuta să-și aleagă pe cea care, prin voioșe prânzuri și prin scuturarea lanțurilor robiei, să se apropie mai mult de trăsăturile cele caracteristice ale Saturnaliilor. Era Pasca. Iată cheia enigmei. De aci, precedura fiind identică, același fenomen în limba noastră și în limba sardă. Românii însă par a fi și mai credincioși amănuntelor tradițiunii latine, dacă am admite că pluralul *P a s c i* în loc de singularul «Pască» se va fi furișat după norma pluralului *S a t u r n a l i a*.

Va dice oare d. Cihac, că Bulgarii au introdus creștinismul și în Corsica? Dacă nu d. Cihac, o va susține, poate, d. Gaster, de ora ce d-sa—vom aduce în parentes o coincidență corso-română—nu se sfiesce a crede (*Revista pentru istorie*, I p. 22), între multe altele, cumcă românul *bocetă* «nu este altă ceva decât slavul *бѣжати*, care însemneză lamentare întocmai «ca și cuvântul român, întrebuințat pe câlu sciū numai «sub formă de *bocetă*, *boacetă*, pl. *boacete*, și ca verb : a *boci*, «dar nici o dată simplul *boace*.» Dec ! Mai întâi, d-sa uită că există și simplul *boace*, anume macedo-românul *μροάτς* «vox» (Mikl. *Rumun. Unters.* II p. 26). Ală doilea, d-sa uită că

slavonesce nu se află *кочити*, dar *кочати*, care nu înseamnă «a lamenta», ci numai «a mugi»; iar serbulă *кочити* «a face gură», «a se certa», este ună împrumută dela Români. Ală treilea, în fine, d-sa uită că *bocetulă* nostru, cu ună altă sufixă, dar totă din latinulă *vocem*, se găsesce sub forma de *vocero* și'n Corsica, unde așa se chiamă «cântecă de jale la o înmormintare». Oră-ce ară dăce d. Gaster, Româniă *bocescă* atât de lătinesce, încâtă îl audă tocmai Corsicanii, alături cu acei Sarđi carăi aă conservată împreună cu noi pe «Ogni die non est Pascha» = «In tóte dăilele nu e Pascile» = «Non semper erunt Saturnalia».

Să ne'nșelegemă dară bine. Slavii aă fostă cei de'ntălu a propaga la noi ortodoxia. Da. Grația acestei propagande, limba slavică așa dășă bisericescă ni s'a impusă de pe la finea evului mediă ca limbă oficială, a cărăi urme se recunoscă și se voră recunósce totă-d'a-una în graiulă română, jucândă la Latiniă din Dacia același rolă ca urmele limbei oficiale latine la Bohemi saă la Poloni. Nu Slavii însă, nu și nu, aă activată prima nóstră cunoscință cu creștinismulă. Sublima doctrină a Evangeliului aă străbătută la Dunăre o-dată cu legionile Romci, sub a căroră aquilă se luptău brață la brață Romanii paganii și Romanii creștini, uniă cu *Joie*, cu *Mercuriă*, cu *Venere*, cu *Saturnaliele* etc., cei-l'alți cu *Cristă*, cu *ângeră*, cu *sântă*, cu *Sâmbăta*, cu *Duminica*, cu *Pascile* și așa mai încolo, pînă ce, după o seculară acțiune și reacțiune, ambele credințe s'aă amalgamată într'ună singură totă, în care însă pentru ochii istoricului chiară astădăi mai trăescă ambele....

OPERELE D-LUI B. PETRICEICU-HASDEU

1. *Vięta și scrierile lui Luca Stroici*; București, 1861, în 16. *Epuisé.*
2. *Filosofia portretului lui Tepeșu*; București, 1864, în 16. *Epuisé.*
3. *Analize literare externe*; Wolf, Raicevič, Lutropius, Palauzow etc. București, 1864, în 16 *Epuisé.*
4. *Micuța*, o navelă satirică; București, 1864, în 16. *Epuisé.*
5. *Ión Vodă celă cumplită*; cu un portret și 10 gravure; București, 1865, în-8. pagine 246. *Epuisé.*
6. *Schylock, Gobseck și Moise*; studii literarú; București, 1866, în-8.
7. *Talmud*; studiu filosofic; București, 1866, în 8.
8. *Industria națională față cu principiul concurenței*; studiu politico-economic; București, 1866, în-8.
9. *Răsan-Vodă*; dramă istorică în 5 acte în versuri; București, 1868, în 8.
10. *Istoria toleranței religioase în România: protestanți, catolici, mahometani, lipoveni și jidani*, edițiunea 2, București, 1865, în 8. — Prețulu 2 franci; pe hârtia velină — 3 franci.
11. *Satirulú*, diarú umoristicú; București, 1866, în-fol. *Epuisé.*
12. *Arhiva istorică a României*; București, 1865—1867, în 4, 4 tomuri mari; prețulu 40 franci.
13. *Poesü*; București, 1873, în 8.
14. *Istoria critică a Românilorú*; tomulú 1-iú, a 2-a edițiune. Tomulú II sub presă—In-4 mare în-2 colóne fără linie. Prețulu tomulú I—24 franci.
15. *Principie de filologia comparativă*. Cursú ținutú la Facultatea de Litere din București. Au eșit numai patru lecțiunii, pag. 108. — 4 franci. Pe hârtia velină 6 franci.
16. *Fragmente pentru istoria limbii române. Elemente Dacice. I. Ghiúj*.—București, 1876, în-8, pe hârtia velină, tipăritú în 100 exemplare, 3 franci.
17. *Fragmente pentru istoria limbii române. Elemente Dacice II. Ghiob*. — București, 1876, în-8, pe hârtia velină, tipăritú în 100 exemplare. — 3 franci.
18. *Baudouin de Courtenay și dialectulú slavo-turanicú din Italia — Cum s'au introdusú slavismele în limba română?* — Notiță lingvistică.—București, 1876 în-8, pe hârtia velină, tipăritú în 100 exemplare — 2 franci.
19. *Dina Filma. Gotii și Gepizii în Dacia*. — Studiu istorico-lingvisticú. București 1877, în-8, pe hârtia velină, tipăritú în 100 exemplare. — 2 franci.
20. *Columna lui Traian*. Revista mensuală pentru istoria, lingvistică și psihologia poporană. 7 tomuri.
21. *Trei crai dela Resăritú*; comediă în 2 acte. București, 1879, în-16 2 franci.
22. *Originile Craiovei 1230—1400*. București, 1878, în-8. 4 franci.
23. *Cuvente den bătrâni*. Tom. I. Limba română vorbită între 1550-1600. Studiu paleografico-lingvisticú; 448 pag. în 8 maj.
24. *Cuvente den bătrâni*. Tom. II. Cărțile poporane ale Românilorú în secolulú XVI, Studiu de filologie comparativă. Pagine XLVI și 768 în-8 maj.
25. *Cuvente den bătrâni*. Suplementú la tomulú I. Controverse. Pagine a—u și CX în 8 maj.
26. *Cuvente den bătrâni*. T. m. III. Istoria limbii române. Făsc. I, pag. XVI, 160.